

CONCEPT

WERKEN AAN NATURA 2000

HANDREIKING VOOR DE BESCHERMING VAN DE
VOGEL- EN HABITATRICHTLIJNGEBIEDEN

Inhoudsopgave

voorwoord

1. *opzet van deze handleiding*

pag. 4

2. *Natura 2000*

pag. 6

3. *bescherming Natura 2000*

pag. 10

4. *stappenplan*

pag. 16

5. *bepalen gevolgen voor Natura 2000*

pag. 32

contactpersonen

pag. 40

bijlagenboek

VOORWOORD

“Werken aan Natura 2000” is mijn uitnodiging aan iedereen om goed te zorgen voor de natuur in ons land. Natuur is niet alleen de verantwoordelijkheid van de overheid maar ook van burgers en ondernemers die wonen en werken in of in de buurt van natuurgebieden.

Goed zorgen voor de natuur betekent overigens niet dat niks meer mag. In een klein en dichtbevolkt land als Nederland kan dat ook niet. Wel zullen we de natuur een belangrijke positie moeten geven bij het beoordelen van activiteiten, die de natuur grote schade kunnen toebrengen.

Dit geldt zeker ook voor die natuur waarvoor we als land internationale, en in het bijzonder Europese verplichtingen zijn aangegaan. Nederland heeft hierover afspraken gemaakt met de andere Europese Lidstaten. Deze afspraken liggen vast in de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Over de precieze toepassing van deze afspraken bestaat veel onduidelijkheid.

Ik ben daarom ook blij met deze handreiking, die een hulpmiddel kan zijn voor alle decentrale bestuursorganen, die beslissingen moeten nemen over activiteiten in of in de buurt van Vogel- en Habitatrichtlijngebieden.

Bij de voorbereiding van deze handreiking zijn vertegenwoordigers van de gemeenten, provincies, waterschappen en van de ministeries van VROM en V&W betrokken. Voor hun inspanningen zeg ik bij deze dank. Juist hun medewerking heeft er toe geleid dat deze handreiking een bijdrage kan leveren aan de effectieve bescherming van de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden in Nederland.

Ik beveel deze handreiking dan ook van harte bij u allen aan.

C.P. Veerman

HOOFDSTUK EEN: OPZET VAN DEZE HANDREIKING

Natuurbescherming

De bescherming van waardevolle natuur in Nederland komt op verschillende manieren tot stand. Een belangrijk onderscheid is die tussen de bescherming van natuurgebieden en de bescherming van bijzondere plant- en diersoorten. De soortenbescherming vindt sedert april 2002 plaats via de Flora- en faunawet. De bescherming van natuurgebieden krijgt gestalte via verschillende wetten en beleidsnota's zoals de Wet op de ruimtelijke ordening, de Natuurbeschermingswet 1967 en het Structuurschema Groene Ruimte. Bovendien is op dit punt een wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 bij het parlement aanhangig.

Reikwijdte en status

Deze handreiking gaat over de bescherming van natuurgebieden. Niet alle natuurgebieden in Nederland, maar uitsluitend gebieden die de status hebben van Vogel- en/of Habitatrichtlijngebied komen in deze handreiking aan de orde. Deze gebieden worden samen Natura 2000 genoemd. De Europese Habitatrichtlijn geeft regels over het beoordelen van activiteiten die negatieve gevolgen kunnen hebben voor Natura 2000. Deze regels moeten provincies, gemeenten en waterschappen direct toepassen als zij een besluit nemen over zulke activiteiten. De handreiking bevat hiervoor suggesties.

Beperkingen

De handreiking is gebaseerd op de vigerende Natuurbeschermingswet, de Vogel- en Habitatrichtlijnen en de daarop betrekking hebbende jurisprudentie. Na besluitvorming over het ingediende voorstel voor wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 (kamerstuk 28 171) zal deze handreiking geactualiseerd worden. Verder zal de handreiking geregeld worden geactualiseerd en aangevuld. In de voorliggende versie staat de zogenoemde habitattoets centraal. Aspecten met betrekking tot instandhoudingsdoelstellingen, beheersplannen etc. zullen in te gelegener tijd op te stellen aanvullingen aan de orde komen.

Invalshoek

Op het moment dat een initiatiefnemer goedkeuring vraagt voor een bepaalde activiteit wordt een provincie, waterschap of gemeente vaak voor het eerst geconfronteerd met de Vogel- en Habitatrichtlijn. Het vertrekpunt van deze handreiking is daarom het verzoek van een burger of een andere initiatiefnemer in of in de buurt van een richtlijngebied een bepaalde activiteit uit te mogen voeren.

Indeling handreiking

De handreiking bestaat uit twee delen: de handreiking zelf en het bijlagen-boek. De hoofdstukken twee en drie uit de handreiking zijn vooral informatief. In hoofdstuk twee wordt Natura 2000 gepresenteerd. Artikel 6 van de Habitatrichtlijn, waarin de bescherming van Natura 2000 is geregeld wordt uitgelegd in hoofdstuk drie. De hoofdstukken vier en vijf vormen het hart van deze handreiking.

Hoofdstuk vier bevat een stappenplan. Het plan geeft stapsgewijs aan hoe bijvoorbeeld de gemeente de Habitatrichtlijn moet toepassen bij het beoordelen van de aanvraag voor een bouwvergunning in een kwetsbaar Habitatrichtlijngebied. Een zeer belangrijk stap is de zogeheten voortoets. Daarin bepaalt de gemeente of en hoe de richtlijn wordt toegepast.

In hoofdstuk vijf wordt een kader aangereikt voor het bepalen of een activiteit (significante)gevolgen kan hebben voor het betrokken richtlijngebied.

Tenslotte bevatten de hoofdstukken vier en vijf verwijzingen naar het bijlagen-boek, waarin specifiek onderwerpen verder zijn uitgewerkt.

HOOFDSTUK TWEE: NATURA 2000

EU-richtlijnen

In 1979 resp. 1992 is door de Europese Unie de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn vastgesteld. Het doel van deze richtlijnen is het instandhouden van de biologische diversiteit in Europa. De Vogelrichtlijn richt zich daarbij op de bescherming van alle in het wild levende vogelsoorten. De Habitatrichtlijn heeft betrekking op de instandhouding van natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna op het Europese grondgebied.

Natura 2000

Een belangrijk middel om deze doelen te realiseren is het aanwijzen van speciale beschermingszones (ook wel richtlijngebieden genoemd). Al deze gebieden samen vormen één Europees ecologische netwerk. Dit Europese netwerk heet Natura 2000.

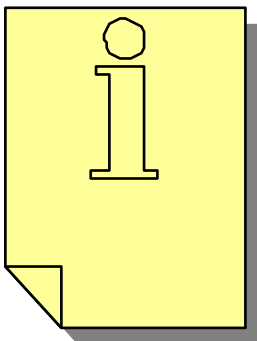
Aanwijzen en aanmelden van gebieden

Alle Lidstaten van de Europese Unie wijzen richtlijngebieden aan. Nederland heeft inmiddels 79 Vogelrichtlijngebieden aangewezen en 141 Habitatrichtlijngebieden bij de Europese Commissie aangemeld. De Europese Commissie heeft de aangemelde gebieden geplaatst op de concept communautaire lijst voor de Atlantische regio: deze zal naar verwachting in juli 2004 formeel worden vastgesteld. Hierna kunnen de Habitatrichtlijngebieden door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit worden aangewezen. Het gevolg van de aanwijzing is, dat de richtlijngebieden onder het beschermingsregime van artikel 6 van de Habitatrichtlijn vallen. In Hoofdstuk drie wordt dit beschermingsregime uitgelegd.

Aanwijzingsbesluiten

Het aanwijzingsbesluit van een richtlijngebied bestaat uit een kaart en een toelichting. Op de kaart is het Vogel- of Habitatrichtlijngebied exact begrensd. In de toelichting staat voor welke specifieke natuurwaarde(n) het gebied is aangewezen. Voor de habitatgebieden zijn er nog geen aanwijzingsbesluiten; de aangemelde gebieden zijn wel in een zgn "gebiedendocument" opgenomen.

Waar vindt u de aanwijzingsbesluiten en het gebiedendocument?

- *Op de volgende sites:*
 - www.minlnv.nl/vogelrichtlijn (besluiten)
 - www.minlnv.nl/natura2000 (gebiedendocument)
 - www.sdu.nl/staatscourant (publicaties)
- *Maar u kunt de besluiten ook opvragen bij één van de vier regionale vestigingen van de Directie Regionale Zaken van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.*

Specifieke natuurwaarden Het beschermingsregime van de Habitatrichtlijn is gekoppeld aan de specifieke waarden waarvoor het richtlijngebied is aangewezen. Dus niet alle natuurwaarden in het gebied vallen onder de bescherming van de Habitatrichtlijn. Het is daarom van groot belang dat als u een activiteit beoordeelt, u eerst het aanwijzingsbesluit van het betrokken richtlijngebied raadpleegt.

Voorbeeld:

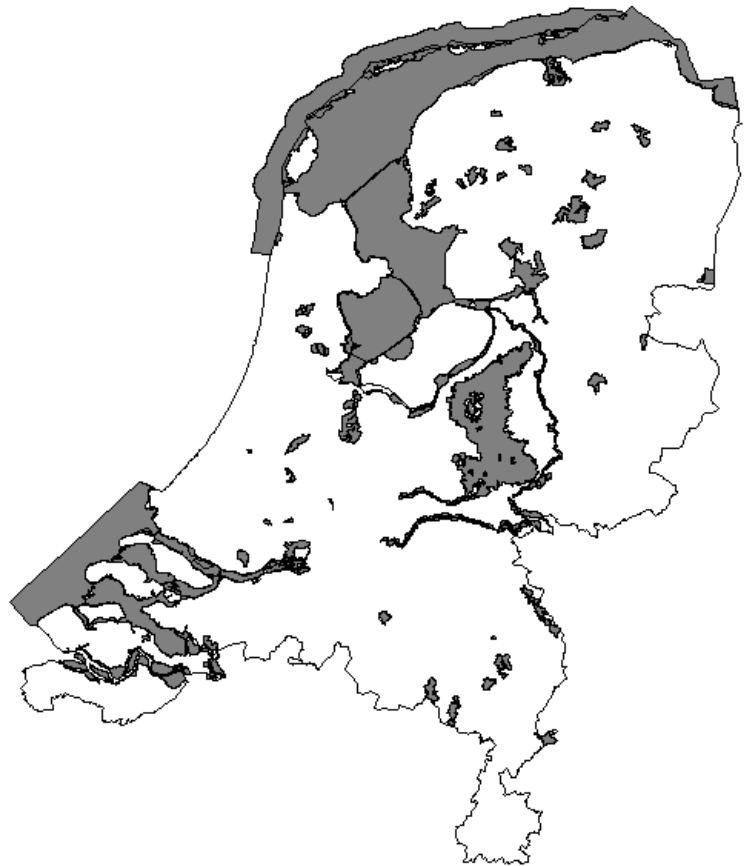
De specifieke natuurwaarden van het Vogelrichtlijngebied IJmeer zijn:

- o De kуйfeend (*Athya fugigula*)
- o De tafeleend (*Athya ferina*) en
- o Het nonnetje (*Mergus albellus*).

Voor meer specifieke info wordt u verwezen naar het aanwijzingsbesluit zelf.

Lijst VR/HR gebieden

De lijst van aangewezen Nederlandse Vogelrichtlijngebieden treft u aan in bijlage V. De lijst van aangemelde Nederlandse Habitatrichtlijngebieden is opgenomen in bijlage VI.

Toelichting

De totale oppervlakte van de Vogelrichtlijngebieden bedraagt circa 1 miljoen hectare waarvan 99% van de oppervlakte onderdeel uitmaakt van de ecologische hoofdstructuur. Verder bestaan de Vogelrichtlijngebieden voor 747 000 hectare uit grote wateren, zoals de Waddenzee, IJsselmeer en de Zeeuwse Voordelta.

Toelichting

Nederland heeft in Brussel 141 Habitatrichtlijngebieden aangemeld met een totale oppervlak van bijna 751.000 hectare. De gebieden overlappen grotendeels de Vogelrichtlijngebieden. Niet in Vogelrichtlijngebieden gelegen Habitatrichtlijngebieden zijn de duingebieden in Noord- en ZuidHolland en veel kleinere gebieden in Brabant. Niet in habitatrichtlijngebieden gelegen vogelrichtlijngebieden zijn het IJsselmeer en de randmeren en diverse waterrijke gebieden in het noorden en westen van het land.

HOOFDSTUK DRIE: DE BESCHERMING VAN NATURA 2000

PARAGRAAF 3.1: ARTIKEL 6 HABITATRICHTLIJN

Hoofdregel

Alle richtlijngebieden worden vanaf het moment van aanwijzing beschermd volgens de regels uit artikel 6 van de Habitatrichtlijn. Nu alle Vogelrichtlijngebieden door Nederland zijn aangewezen, moeten deze gebieden volgens artikel 6 beschermd worden. Voor Habitatrichtlijngebieden ligt de zaak gecompliceerder. Deze gebieden zijn al wel in Brussel gemeld maar nog niet aangewezen.

Worden deze aangemelde gebieden dan niet beschermd?

Voorbescherming

Habitatrichtlijngebieden die zijn gemeld in Brussel maar nog niet op de definitieve Europese lijst zijn geplaatst, krijgen ook een zekere bescherming. Nederland dient zich te onthouden van activiteiten, die het definitief aanwijzen van de Habitatrichtlijngebieden ernstig in gevaar kunnen brengen.

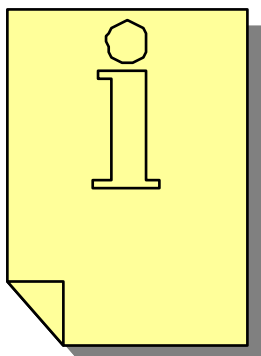
Jurisprudentie:

De Raad van State is van oordeel dat het beginsel van de gemeenschapstrouw (artikel 10 van het EG Verdrag) met zich meebrengt dat de lidstaten en hun organen zich tussen de inzending van de lijst van Habitatrichtlijngebieden en vaststelling van de lijst door de Commissie dienen te onthouden van activiteiten die het bereiken van het door de richtlijn voorgeschreven resultaat ernstig in gevaar kunnen brengen. Het betrof een geschil tussen de vereniging Milieudefensie en de gemeente Lichtenvoorde over een milieuvergunning voor een varkenshouderij met mogelijke effecten voor een nabijgelegen voor verzuringsgevoelig aangemeld Habitatrichtlijngebied.

Bron: uitspraak van 11 juli 2001; nummer 200004042/1.

Habitatrichtlijngebieden die definitief zijn geplaatst op de Europese lijst, maar nog niet zijn aangewezen moeten volgens de regels uit artikel 6, tweede tot en met vierde lid, worden beschermd. Dit bepaalt de Habitatrichtlijn zelf.

Aangemelde HR-gebieden	HR-gebieden op Europese lijst	Aangewezen HR-gebieden
<ul style="list-style-type: none">○ Artikel 10 EG-verdrag	<ul style="list-style-type: none">○ Artikel 6, tweede, derde en vierde lid HR	<ul style="list-style-type: none">○ Artikel 6, eerste, tweede, derde en vierde lid HR

Wat staat er in artikel 6?

Voordat deze vraag wordt beantwoord, wordt u opmerkzaam gemaakt op de door de Europese Commissie goed leesbare toelichting op dit artikel. Deze toelichting is een belangrijk vertrekpunt voor deze handreiking. U vindt deze toelichting op de volgende site:

www.europa.eu.int/comm/environment/nature/natura_2000_assess.pdf (Rapport "assessment of plans and projects significantly affecting natura 2000 sites").

U kunt het rapport natuurlijk ook opvragen bij één van de vier regionale vestigingen van de Directies Regionale Zaken van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Belangrijke informatie over artikel 6 is ook te vinden in het EU-rapport "Beheer van 'natura 2000'-gebieden; de bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn" (interpretation manual), te vinden op de volgende site:

http://europa.eu.int/comm/environment/nature/art6_nl.pdf.

De letterlijke tekst van artikel 6 luidt:

Artikel 6

1. De Lidstaten treffen voor de speciale beschermingszones de nodige instandhoudingsmaatregelen; deze behelzen zo nodig passende specifieke of van ruimtelijke ordeningplannen deel uitmakende beheersplannen en passende wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen, die beantwoorden aan de ecologische vereisten van de typen natuurlijke habitats van bijlage I en de soorten van bijlage II die in die gebieden voorkomen.
2. De Lidstaten treffen passende maatregelen om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in de speciale beschermingszones niet verslechtert en er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de zones zijn aangewezen voor zover die factoren gelet op de doelstellingen van deze richtlijn een significant effect zouden kunnen hebben.
3. Voor elk plan of project dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied, maar afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor zo'n gebied, wordt een passende beoordeling gemaakt van de gevolgen voor het gebied, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied. Gelet op de conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied en onder voorbehoud van het bepaalde in lid 4, geven de bevoegde nationale instanties slechts toestemming voor dat plan of project nadat zij de zekerheid hebben verkregen dat het de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet zal aantasten en nadat zij in voorkomend geval inspraakmogelijkheden hebben geboden.
4. Indien een plan of project, ondanks negatieve conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied, bij ontstentenis van alternatieve oplossingen, om dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, toch moet worden gerealiseerd, neemt de Lid-

Staat alle nodige compenserende maatregelen om te waarborgen dat de algehele samenhang van Natura 2000 bewaard blijft. De Lid-Staat stelt de Commissie op de hoogte van de genomen compenserende maatregelen. Wanneer het betrokken gebied een gebied met een prioritaire type natuurlijke habitat en/of een prioritaire soort is, kunnen alleen argumenten die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of met voor het milieu wezenlijke gunstige effecten dan wel, na advies van de Commissie, andere dwingende redenen van groot belang worden aangevoerd.

Artikel 6 samengevat

Samengevat bestaat artikel 6 uit:

- a. *De verplichting noodzakelijke instandhoudingsmaatregelen te treffen. Het gaat om positieve en pro-actieve ingrepen.*
- b. *De verplichting preventieve maatregelen te treffen om kwaliteitsverlies en verstoring van soorten te voorkomen*
- c. *Verder bevat artikel 6 tal van waarborgen met betrekking tot plannen en projecten die significante gevolgen kunnen hebben voor richtlijngebieden. Deze plannen en projecten moeten vooraf grondig onderzocht worden op hun gevolgen.*

Voorbeelden:

Een positieve en pro-actieve ingreep is bijvoorbeeld het markeren van nesten in weidegebieden.

Een preventieve maatregel is het aanbrengen van een zanddam om verdere vervuiling van een gebied als gevolg van olie lekkage te voorkomen.

Hoe artikel 6 te lezen?

Voor een goed begrip van dit artikel is het belangrijk dat u zich realiseert dat aan artikel 6 het zogeheten voorzorgsbeginsel ten grondslag ligt. Artikel 6 moet dan ook vanuit die invalshoek worden gelezen.

Het voorzorgsbeginsel houdt in dat maatregelen om schade aan natuur te voorkomen niet mogen worden uitgesteld om de enkele reden dat er nog onvoldoende (wetenschappelijke) zekerheid bestaat over de nadelige effecten van een activiteit. Voor sommige situaties kan hieruit worden afgeleid, dat pas bij zekerheid over het ontbreken van nadelige gevolgen van een bepaalde activiteit, deze activiteit mag worden toegestaan.

De achtergrond van dit beginsel is dat het verlies van natuurwaarden vaak moeilijk of helemaal niet te herstellen is.

PARAGRAAF 3.2: REIKWIJDTE ARTIKEL 6 HABITATRICHTLIJN

In deze paragraaf wordt aangegeven welke activiteiten onder artikel 6 van de Habitatrictlijn vallen.

Begrip activiteit

Hierbij moet u het begrip activiteit zo breed mogelijk zien. Hieronder vallen in feite alle menselijke initiatieven zoals plannen, projecten, handelingen etc. In de praktijk blijkt veel onduidelijkheid te bestaan over de vraag welke plannen onder het regime van artikel 6 kunnen vallen. Onomstreden is dat plannen die als besluit in de zin van de Algemene wet bestuursrecht kunnen worden aangemerkt, zoals bestemmingsplannen onder de reikwijdte van artikel 6 kunnen vallen. Maar ook indicatieve plannen, die al dan niet op grond van een wettelijk voorschrift worden vastgesteld, vallen onder de werking van artikel 6 van de Habitatrictlijn vallen. Dit geldt zeker voor plannen, die als toetsingskader worden gebruikt voor concrete besluiten van bestuursorganen.

Voorbeeld:

Plannen die onder artikel 6 kunnen vallen zijn:

- Bestemmingsplannen*
- Waterhuishoudingsplannen*
- Milieubeleidsplannen*
- Planologische kernbeslissingen*
- Structuurplannen*
- Reconstructieplannen*
- Ontgrondingenplannen*
- Streekplannen*
- Omgevingsplannen*

Activiteiten met gevolgen

Niet alle activiteiten behoeven te worden getoetst aan artikel 6, maar alleen (bestaande en nieuwe) activiteiten die de kwaliteit van de natuurlijke habitats en habitats van de soorten in een Vogel- of Habitatrictlijngebied kunnen verslechteren of ertoe kunnen leiden dat er storende factoren optreden met significante effecten voor de soorten in het gebied moeten worden getoetst. Artikel 6, tweede lid, van de Habitatrictlijn verplicht voor deze activiteiten passende maatregelen te treffen. In een uiterste geval kan dit inhouden dat de vergunning of toestemming anderszins wordt geweigerd of ingetrokken.

Ook voor activiteiten die in het verleden reeds plaatsvonden, het zogenoemde bestaande gebruik moeten zonodig passende maatregelen worden getroffen. Onder dit gebruik vallen activiteiten die al op het moment van aanwijzing van een gebied werden verricht.¹

¹ Medio 2004 wordt een uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen verwacht in de zaak C-127-02; deze uitspraak kan van invloed zijn op de interpretatie van de begrippen bestaand gebruik en nieuwe activiteiten. Indien noodzakelijk zal deze handreiking daar op worden aangepast.

Jurisprudentie:

De Raad van State oordeelt dat in het kader van de voorbereiding van het bestemmingsplan Texel onderzocht had moeten worden of het bestaande gebruik (militair gebruik) in een Vogelrichtlijngebied zich verdraagt met artikel 6, tweede lid, van de Habitatrichtlijn.

Bron: ABRS 31 maart 2000, AB 2000, nr 302

*Nieuwe activiteiten met
met significante gevolgen*

Ook alle nieuwe activiteiten, die significante gevolgen kunnen hebben voor een Vogel- of Habitatrichtlijngebied vallen onder artikel 6. Artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn verplicht dat voor deze activiteiten een passende beoordeling wordt gemaakt.

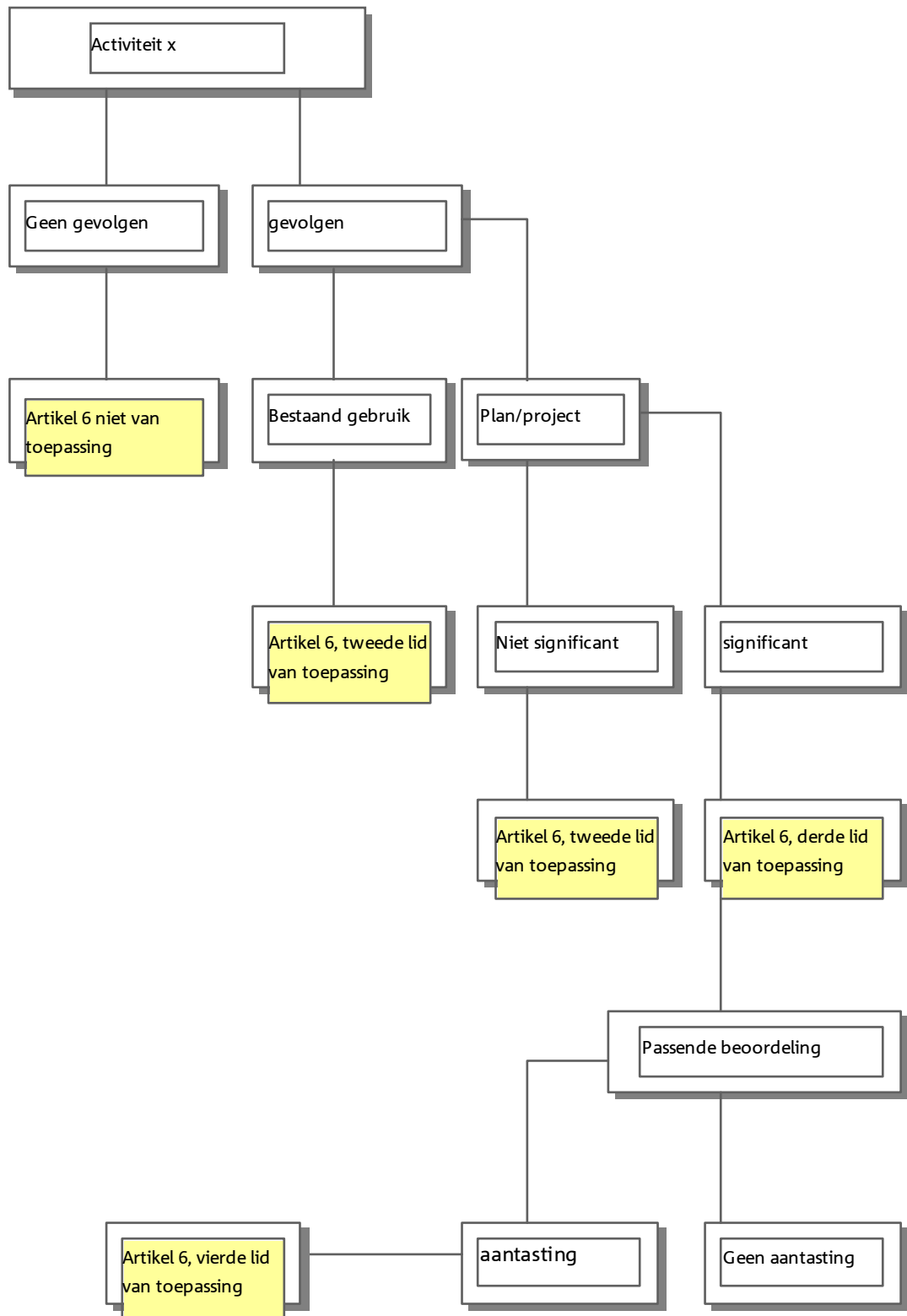
Als uit deze beoordeling blijkt dat de natuurlijke kenmerken van het Vogel- of Habitatrichtlijngebied worden aangetast of duidelijke twijfel bestaat over het achterwege blijven van die aantasting kan slechts toestemming voor de gevraagde activiteit worden gegeven als er geen alternatieven zijn, er een dwingende reden van groot openbaar belang met die activiteit is gemoeid en is voorzien in compensatie (artikel 6, vierde lid, van de Habitatrichtlijn).

Stroomschema

Nu u weet of een bepaalde activiteit onder artikel 6 kan vallen, moet u nagaan welke onderdelen van artikel 6 op deze activiteit van toepassing kunnen zijn. U kunt dat het beste doen aan de hand van onderstaand stroomschema en door de volgende vier vragen te beantwoorden.

- 1. Kan een activiteit gevolgen hebben voor een richtlijngebied? Alleen als er gevolgen zijn is artikel 6 mogelijk van toepassing.*
- 2. Kunt u de activiteit kwalificeren als bestaand gebruik of als een nieuwe activiteit? Bestaand gebruik valt onder het tweede lid.*
- 3. Kan de activiteit, in geval van een nieuwe activiteit, significante gevolgen hebben? Zo ja dan is het derde lid van toepassing.*
- 4. Leiden de uitkomsten van de passende beoordeling tot aantasting van de natuurlijke kenmerken of bestaat hierover duidelijke twijfel. In dat geval is het vierde lid van toepassing.*

STROOMSCHEMA

HOOFDSTUK VIER: STAPPENPLAN

Aanvraag activiteit

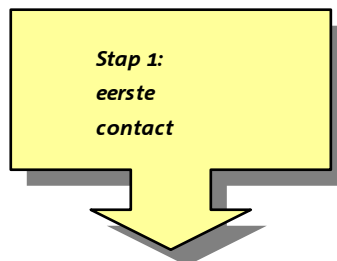
Een provincie, gemeente of waterschap wordt vaak geconfronteerd met de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn op het moment dat toestemming wordt gevraagd voor het uitvoeren van een activiteit. De provincie, gemeente of het waterschap zal dan moeten beoordelen of die activiteit (significante) gevolgen heeft voor een nabijgelegen Vogel- of Habitatrichtlijngebied. Is hiervan sprake? Dan zal artikel 6 van de Habitatrichtlijn moeten worden toegepast.

Stappenplan

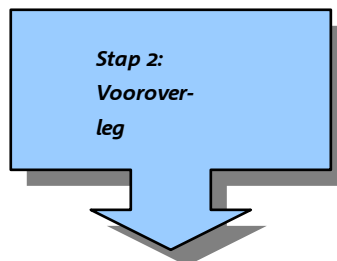
In dit hoofdstuk wordt stapsgewijs beschreven hoe deze afweging het beste kan plaatsvinden binnen de bestaande besluitvormingsprocessen bij provincies, gemeenten en waterschappen. In feite komt dat neer op het invlechten van het stroomschema uit figuur 2 in deze processen. Het resultaat hiervan is het in paragraaf 4.2 gepresenteerde stappenplan.

PARAGRAAF 4.1: BESLUITVORMINGSPROCESSEN

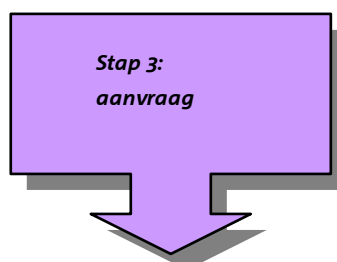
Besluitvormingsprocessen De meeste besluitvormingsprocessen bij provincies, gemeenten en waterschappen bestaan uit de volgende stappen:

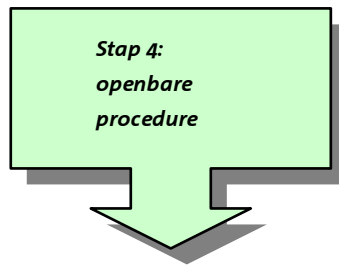
Een initiatiefnemer (burger of bedrijf) wil een activiteit uitvoeren (of voortzetten) en neemt contact op met het bevoegde bestuursorgaan.

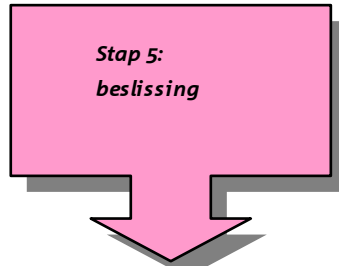
Het bestuursorgaan voert overleg met de initiatiefnemer.

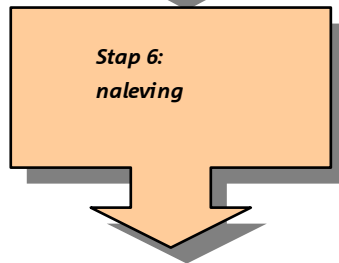
Het bestuursorgaan ontvangt van de initiatiefnemer een formeel verzoek om vergunning, ontheffing of toestemming.

Het bestuursorgaan start de formele voorbereidingsprocedure uit de Algemene wet bestuursrecht.

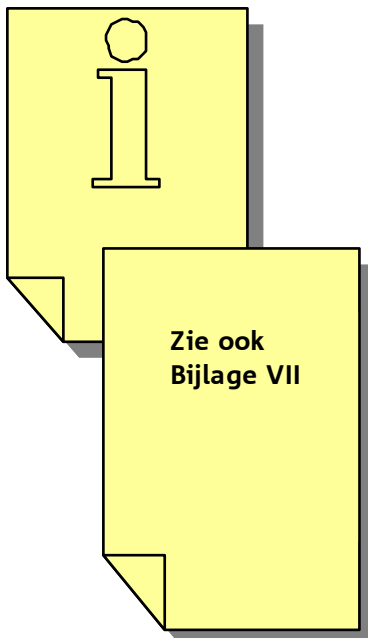

Het bestuursorgaan beslist op de aanvraag of het verzoek.

Het bestuursorgaan ziet toe op de naleving van de beslissing.

(Bestemmings)plannen

10 vragen

Ook voor plannen, die een provincie of gemeente of waterschap zelf initieert, kan van deze zes stappen en het navolgende stappenplan worden uitgegaan. Voorbeelden van deze plannen zijn het streekplan, het waterhuishoudingsplan en het bestemmingsplan.

De provincie, gemeente of het waterschap is in dat geval de initiatiefnemer én het bevoegde gezag dat artikel 6 van de Habitatrichtlijn toepast.

In deze gevallen spelen de wettelijke adviseurs, waaronder LNV (in bijvoorbeeld het artikel 10 Bro-overleg) een belangrijke rol om het bevoegde gezag in deze “dubbele positie” zo goed mogelijk te faciliteren.

In dit verband wordt ook verwezen naar het rapport “Vogel- en Habitatrichtlijn en het bestemmingsplan” van de NIROV-sectie Ruimtelijk Beleid en Recht.

Voor meer informatie:

www.nirov.nl

Bij de totstandkoming van deze handreiking zijn de tien meest gestelde vragen over de toepassing van artikel 6 van de Habitatrichtlijn geïnventariseerd. Het kan nuttig zijn alvorens u het stappenplan raadpleegt deze vragen en de antwoorden daarop te bestuderen (zie bijlage VII).

PARAGRAAF 4.2: HET STAPPENPLAN

Hieronder worden suggesties gedaan hoe de afweging uit artikel 6 van de Habitatrichtlijn kan worden vervlochten in de geschetste zes stappen. Het stappenplan is een hulpmiddel voor de behandelend ambtenaar van de provincie, gemeente of het waterschap.

STAP 1

Eerste contact

De behandelend ambtenaar gaat na of de activiteit in of in de buurt van een Vogel- of Habitatrichtlijngebied wordt uitgevoerd. Informatie over de ligging van Vogel- of Habitatrichtlijngebieden is verkrijgbaar bij de regionale vestigingen van de Directie Regionale Zaken van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Ook de website van het ministerie kan hiervoor worden bezocht.

www.minlnv.nl/vogelrichtlijn

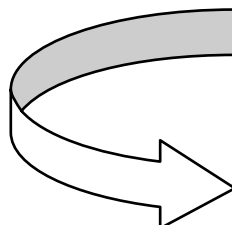
Aandachtspunt: Ook activiteiten, die ver van een richtlijngebied zullen worden ondernomen, moeten aan de Habitatrichtlijn worden getoetst als deze activiteiten effecten kunnen hebben op de natuurwaarden in het richtlijngebied (de zgn. 'externe werking').

Voorbeeld:

In dit verband kan gedacht worden aan een grondwateronttrekking van vele miljoenen kubieke meters per jaar door een drinkwatermaatschappij, die gevolgen heeft voor grondwaterstromen in een aanzienlijk groot gebied. Een ander voorbeeld is het in gebruik nemen van een vliegveld met vliegroutes boven een richtlijngebied.

Dus:

- Voor een activiteit buiten een richtlijngebied én waarvan zonder meer duidelijk is dat de activiteit geen gevolgen kan hebben voor een richtlijngebied, kan het reguliere besluitvormingsproces zonder toepassing van artikel 6 worden afgedaan. **EXIT stappenplan.**
- In andere gevallen, zeker als het gaat om activiteiten in of in de directe nabijheid van een richtlijngebied, wordt geadviseerd in een vooroverleg de mogelijke gevolgen van de activiteit voor een richtlijngebied verder te onderzoeken.

Ga naar stap 2.

STAP 2

Voor- overleg

Geadviseerd wordt het vooroverleg te gebruiken als hét rangeerterrein om te bepalen of artikel 6 moet worden doorlopen en welke onderdelen van artikel 6 dan van toepassing zijn (gebruik hiervoor het stroomschema in figuur 2). In feite voert het betrokken bestuursorgaan in deze fase een belangrijke voortoets uit. Deze gaat uiteraard verder dan de eerste beoordeling van de activiteit uit stap 2 maar minder ver dan de in stap 3b beschreven passende beoordeling.

De voortoets bestaat uit de volgende vragen:

- a. Welke mogelijke gevolgen heeft de activiteit voor het richtlijngebied? De aard van activiteit en de natuurwaarden waarvoor het gebied als richtlijngebied is aangewezen, zijn hierbij bepalend.*
- b. Is de activiteit te beschouwen als bestaand gebruik of gaat het om een nieuwe activiteit?*
- c. Kunnen de gevolgen significant zijn?*

Om deze vragen te kunnen beantwoorden is informatie nodig van de initiatiefnemer én het bestuursorgaan. Wie welke informatie aanlevert wordt bepaald door de regels van de Algemene wet bestuursrecht. Zo staat in artikel 3:2 van deze wet dat het bestuursorgaan een actieve plicht heeft de nodige kennis te vergaren. De initiatiefnemer is verplicht de gegevens en bescheiden te verschaffen die voor de uiteindelijke beslissing nodig zijn en waarover de initiatiefnemer redelijkerwijs de beschikking kan krijgen.

Voorbeeld:

Informatie over het betrokken Vogel- of Habitatrichtlijngebied verzamelt de behandelend ambtenaar. Het betreft de ligging van het gebied, de natuurwaarden waarvoor het gebied is aangewezen en de kwetsbaarheid van het gebied.

Gedetailleerde informatie over de activiteit moet de initiatiefnemer voorhanden hebben. Dus waaruit bestaat de activiteit. Nog belangrijker is dat de initiatiefnemer de (mogelijke) effecten² van de voorgestelde activiteit in kaart brengt (geluidsoverlast, lichthinder, lozingen, uitstoot verontreinigende stoffen naar de lucht, extra verkeersbewegingen, areaalbeslag etc.).

Bijlage I bevat een checklist voor het uitvoeren van de voortoets. Bijzondere aandacht wordt gevraagd voor het vaststellen van de gevolgen. Immers op basis hiervan wordt bepaald of de vergunning of ontheffing met toepassing van

Zie ook
bijlage I

² De effecten van de activiteit moeten worden onderscheiden van de gevolgen van de activiteit voor het richtlijngebied. De gevolgen worden bepaald door de effecten te confronteren met de kwetsbaarheid van het gebied.

artikel 6 van de Habitatrictlijn voorbereid moet worden en welke onderdelen uit artikel 6 van belang zijn.

Door wie en hoe moeten de (significante) gevolgen voor een richtlijngebied bepaald worden?

STAP 2

Voor- overleg

Zie ook
hoofdstuk 5

Zie ook
bijlage III

Wie:

- *Het is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan deze gevolgen vast te stellen. Deze staat hierin echter niet alleen! Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de provincies hebben een adviserende en faciliterende rol. De behandelend ambtenaar kan daarom advies inwinnen bij de regionale vestigingen van de Directie Regionale Zaken van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de provincies.*

Hoe:

- *Het vaststellen van de gevolgen is maatwerk. Of een gevolg nadelig is voor een natuurwaarde hangt af van de kwetsbaarheid van die waarde en de aard van de activiteit. Het is aan de initiatiefnemer om over de effecten van de activiteit in het vooroverleg informatie te verstrekken.*

Voorbeeld:

Effecten kunnen zijn:

- *geluidbelasting;*
- *wijziging grondwaterstanden of - stromen;*
- *opzetten peil of juist peilverlagingen;*
- *aanzuigende werking verkeer;*
- *uitstoot van schadelijke stoffen (verzuring);*
- *lichthinder;*
- *versnippering van een gebied.*

Het is aan de behandelend ambtenaar om de kwetsbaarheid van de betrokken natuurwaarden in kaart te brengen en de gevolgen van de activiteit voor deze waarden te kwalificeren. Hiervoor kunnen grofweg de navolgende bronnen worden geraadpleegd:

- *Het aanwijzingsbesluit van het richtlijngebied.*
- *Rapporten die ten grondslag liggen aan aanwijzingsbesluiten of de aanmelding van een gebied bij de Commissie.*
- *Deskundigheid bij regionale vestigingen van de Directie Regionale Zaken van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de provincies.*

STAP 2

Voor- overleg

Zie ook
hoofdstuk 5

Zie ook
bijlage III

Het is niet de bedoeling dat in het vooroverleg een uitgebreid (kwantitatief) onderzoek wordt gedaan. Een meer kwalitatief onderzoek volstaat om te bepalen of artikel 6 moet worden toegepast of niet.

Aparte aandacht verdient nog de beoordeling of een activiteit kan leiden tot een significant gevolg.

- o In de eerste plaats gaat het er niet om dat deze gevolgen zeker optreden. Voldoende is dat redelijkerwijs aannemelijk is dat deze gevolgen zich kunnen voordoen. Er is geen ecologische model beschikbaar per richtlijngebied op basis waarvan direct kan worden bepaald of een gevolg significant gevolgen kan hebben. Hoofdstuk 5 biedt een eerste ecologisch kader om zelfstandig dan wel na advies van de regionale vestiging van de Directie Regionale Zaken van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit of de provincie hierover een uitspraak te doen.*
- o In de tweede plaats moet bij het bepalen of de activiteit significante gevolgen kan hebben ook rekening worden gehouden met andere schadelijke activiteiten. Geconstateerd wordt dat deze cumulatie-eis bestuursorganen voor grote problemen kan stellen. Er is immers geen eenduidig register van plannen en projecten per richtlijngebied. Een richtsnoer in deze is:
 - Ga uit van plannen en projecten waarover reeds een definitief besluit is genomen.*
 - Raadpleeg de betrokken gemeente(n) (afdelingen VROM). Zij zijn veelal goed op de hoogte welke activiteiten en ontwikkelingen in het buitengebied van de gemeente plaatsvinden.**

Voorbeeld:

Van een significant gevolg is in elk geval sprake als de unieke waarden waarvoor het gebied als Vogel- of Habitatrichtlijngebied is aangewezen, definitief verloren gaan. Gedacht kan worden aan inpoldering of de aanleg van een industriegebied in een Vogelrichtlijngebied (Maasvlakte II). Maar ook de aanleg van een fietspad in een leefgebied van amfibieën kan onomkeerbare gevolgen en dus significante gevolgen hebben.

STAP 2

Voor- overleg

Jurisprudentie:

De Raad van State oordeelt dat van voorziene activiteiten (woningbouw, flatgebouw of camping) geen significante gevolgen uitgaan gelet op het relatief kleinschalige karakter ervan in vergelijking met huidige activiteiten in het gebied en gelet op grote omvang van het richtlijngebied (Veluwe) of gelet op de afstand tot het gebied.

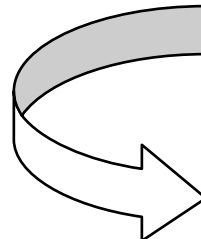
Bronnen: ABRS 13 maart 2000, BR 2000; ABRS 10 februari 2000, nr E01.98.0406; ABRS 10 juli 2002, zaaknummer 20010381/1

Mogelijke uitkomsten van de voortoets:

- a. het is redelijkerwijs aannemelijk dat de activiteit geen gevolgen heeft voor het richtlijngebied, of**
- b. de activiteit kan worden beschouwd als bestaand gebruik met mogelijk (significante) gevolgen voor het richtlijngebied, of**
- c. de activiteit kan worden aangemerkt als een nieuwe activiteit met mogelijk gevolgen voor het richtlijngebied, of**
- d. de activiteit kan worden aangemerkt als een nieuwe activiteit met mogelijk significante gevolgen voor het richtlijngebied.**

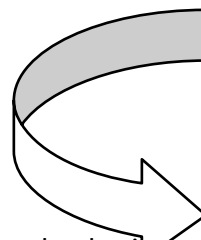
Aan de uitkomsten worden de volgende consequenties verbonden:

- o *Uitkomst a: artikel 6 niet van toepassing. De aanvraag voor een vergunning etc kan verder zonder de Habitatrichtlijn worden afgedaan. **EXIT STAPPENPLAN***
- o *Uitkomst b en c: artikel 6, tweede lid van toepassing³.*

Ga naar stap 3A.

- o *Uitkomst d: artikel 6, derde lid van toepassing.*

Ga naar stap 3B.

³ NB: zie ook de vorige noot omtrent de begrippen bestaand gebruik en nieuwe activiteit.

STAP 3
aanvraag

De voortoets is nu afgerond. Dit is het moment voor het betrokken bestuursorgaan te bepalen welke informatie de initiatiefnemer bij de formele aanvraag voor een vergunning of ontheffing moet voegen.

Tip: Het kan verstandig zijn te werken met een concept-aanvraag of een concept-verzoek. Dit biedt de mogelijkheid gezamenlijk met de initiatiefnemer te komen tot een adequate formele aanvraag of verzoek.

STAP 3a
aanvraag

Als uit de voortoets blijkt dat de activiteit gevolgen dan wel significante gevolgen in het geval van bestaand gebruik, kan hebben (uitkomsten b en c), wordt geadviseerd de initiatiefnemer te verplichten bij de formele aanvraag of het verzoek een schriftelijke rapportage (vormvrij) te voegen. In deze rapportage brengt de initiatiefnemer gedetailleerd in kaart wat de effecten van de activiteit zijn en welke verzachtende (mitigerende) maatregelen hij van plan is te nemen.

Voorbeeld:

Mitigerende maatregelen:

- infiltratievoorzieningen;
- plaatsing geluidschermen;
- emissie arme stallen;
- isolatie;
- reiniging/filters;
- verduisteringschermen;
- beperken openstelling recreatieinrichting;
- zoab-asfalt;
- ecodeuct;
- dassengangen;
- natuurvriendelijk oevers;
- bufferzone;
- aanplanting struikgewas.

De norm hierbij is dat informatie wordt aangeleverd waarover de initiatiefnemer redelijkerwijs kan

STAP 3a
aanvraag

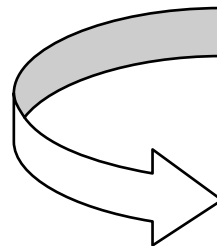
beschikken. Ook de hoedanigheid van de initiatiefnemer speelt hierbij een rol. Van een consortium dat havenfaciliteiten in de nabijheid van een richtlijngebied wil uitbreiden wordt meer gevraagd dan van een eenmansbedrijf dat zich toelegt op het palingvissen in een richtlijngebied.

Verder geeft de initiatiefnemer in bovengenoemde rapportage ook aan welke verzachtende maatregelen mogelijk zijn.

De rapportage is zoals gezegd vormvrij. Desgewenst kunnen in het vooroverleg nadere eisen worden gesteld.

Als deze rapportage onvoldoende is, kan het betrokken bestuursorgaan de initiatiefnemer in de gelegenheid stellen binnen een bepaalde termijn het rapport aan te vullen.

In het geval de initiatiefnemer hieraan niet voldoet besluit het bestuursorgaan de aanvraag of het verzoek buiten behandeling te laten. In andere gevallen wordt de aanvraag in behandeling genomen.

Ga naar stap 4A.

Zie ook
Bijlage II

Zie ook
Bijlage III

STAP 3b aanvraag

Als uit de voortoets blijkt dat de nieuwe activiteit significante gevolgen kan hebben (uitkomst d), gaat de formele aanvraag of het verzoek vergezeld van een "passende beoordeling" dat voldoet aan de richtlijnen van het bevoegd gezag. In bijlage II is een checklist voor de passende beoordeling opgenomen. Deze kan worden gebruikt bij het opstellen van de richtlijnen.

Tip: Ga eerst na of voor de activiteit ook een milieueffectrapport (MER) moet worden opgesteld. In dat geval kan de passende beoordeling onderdeel uitmaken van de MER. De richtlijnen voor de MER moeten in dat geval ook betrekking hebben op de passende beoordeling.

Zie ook:

www.vrom.nl/pagina.html?id=9640

Het bestuursorgaan beoordeelt of de passende beoordeling genoegzaam is uitgevoerd. Als dit niet het geval is wordt de initiatiefnemer in de gelegenheid gesteld de beoordeling aan te vullen.

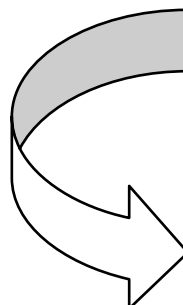
In het geval de initiatiefnemer hieraan niet voldoet besluit het bestuursorgaan de aanvraag of het verzoek buiten behandeling te laten. In andere gevallen wordt de aanvraag in behandeling genomen.

Aandachtspunten

MER/passende beoordeling

1. Artikel 6 van de Habitatrichtlijn stuurt aan op één alternatief waarbij de kans op significante effecten ontbreekt of minimaal is. Hierbij zijn alleen ecologische criteria aan de orde. Het Meest Milieuvriendelijke Alternatief (MMA) in een MER is een integraal alternatief, d.w.z. een alternatief dat voor alle milieuaspecten samen de minste negatieve gevolgen heeft. Het MMA is daarom niet per definitie gelijk aan het alternatief dat op grond van artikel 6 gekozen zou moeten worden.

2. Bij het opstellen van het MER wordt gebruik gemaakt van bestaande gegevens, leemtes in kennis worden wel aangegeven maar behoeven noodzakelijkerwijs niet te worden ingevuld. De Habitatrichtlijn vereist evenwel dat gebruik wordt gemaakt van volledige en actuele gegevens. In voorkomende gevallen is daarom aanvullend onderzoek noodzakelijk.

Ga naar stap 4B.

STAP 4
**Openbare
procedure**

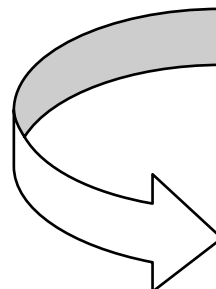
In deze fase geeft de gemeente, provincie of het waterschap een voorlopig oordeel over de aanvraag/het verzoek de activiteit uit te voeren en legt dit voor aan initiatiefnemer/belanghebbenden.

STAP 4a
**Openbare
procedure**

Voorlopig oordeel t.a.v. bestaande activiteiten of nieuwe activiteiten met gevolgen.

Het bestuursorgaan heeft het voornemen de vergunning, ontheffing of toestemming anderszins te verlenen als hierdoor de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten niet verslechtert en er geen storende factoren optreden voor de soorten, waarvoor het richtlijngebied is aangewezen. Hierbij slaat het bestuursorgaan ook acht op de in de aanvraag of het verzoek beschreven mitigerende maatregelen. Deze worden vertaald in concept voorschriften behorende bij de concept-vergunning, concept-ontheffing of concept-toestemming anderszins.

TIP: Let op dat in de motivering op het ontwerp-besluit alle voorgaande stappen (onderzoeken en adviezen en daaraan verbonden conclusies) goed zijn beschreven. Ook in de gevallen als de conclusie is dat het stappenplan niet verder hoeft te worden doorlopen!! Het gevaar bestaat anders dat de rechter oordeelt dat het besluit niet voldoende gemotiveerd is.

Ga naar stap 5A

STAP 4b

Openbare procedure

Voorbeeld

Om de gevolgen vast te kunnen stellen voor een

Vogelrichtlijngebied is gebruik gemaakt van een rapport met telgegevens van een ecologisch onderzoeksbureau uit 1999. De HR verplicht dat gebruik wordt gemaakt van actuele gegevens. Aan dit rapport kan dus niet de zekerheid worden ontleend dat de natuurlijke kenmerken niet worden aangetast.

Praktische richtsnoer: rapporten ouder dan twee jaar zijn niet meer actueel.

Voorlopig oordeel over nieuwe activiteiten met mogelijk significante gevolgen

- a. Als het bestuursorgaan op basis van de passende beoordeling de zekerheid heeft verkregen dat de natuurlijke kenmerken van het betrokken richtlijngebied niet worden aangetast kan de vergunning, ontheffing of toestemming anderszins worden verleend of gegeven.
- b. Als er over het optreden van aantastingen echter duidelijke twijfel bestaat moet artikel 6, vierde lid worden doorlopen. Dit geldt natuurlijk ook als vast staat dat deze aantastingen zich voordoen. In deze gevallen kan het bestuursorgaan de vergunning, ontheffing of toestemming anderszins verlenen/geven als er geen alternatieven zijn, er sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang en is voorzien in compensatie. In de concept-voorschriften behorende bij de concept-vergunning, concept-ontheffing of concept-toestemming anderszins worden de compenserende maatregelen vastgelegd.
- c. In de gevallen dat niet aan de voorwaarden onder b genoemd kan worden voldaan maakt het bestuursorgaan het voornemen bekend dat de vergunning, ontheffing of toestemming anderszins zal worden geweigerd.

TIP: Let op dat in de motivering op het ontwerp-besluit alle voorgaande stappen (onderzoeken en adviezen en daaraan verbonden conclusies) goed zijn beschreven. Ook in de gevallen als de conclusie is dat het

Zie ook
Bijlage IV

STAP 4b

Openbare procedure

Jurisprudentie

Er moet niet alleen gekeken worden naar alternatieve locaties voor een bedrijventerrein, maar ook naar alternatieve oplossingen voor het werkgelegenheidsprobleem. Gedacht werd daarbij aan verspreiding van bedrijven over leegstaande panden en het revitaliseren van andere terreinen. Ook zou ingezet kunnen worden op het scheppen van banen in andere sectoren van het bedrijfsleven. Bron: ABRS 15 januari 2002, M&R 2001, nr 29

**stappenplan niet verder hoeft te worden doorlopen!!
Het gevaar bestaat anders dat de rechter oordeelt dat het besluit niet voldoende gemotiveerd is.**

Hoe een alternatievenonderzoek kan worden uitgevoerd, wat dwingende redenen van groot openbaar belang zijn en wat compensatie behelst, staat in bijlage IV.

Let op. Zijn prioritairere soorten of habitats in het geding? Dan is soms advies van de Europese commissie noodzakelijk!! Lees hierover in bijlage IV.

Een vuistregel bij de inventarisatie van alternatieven is noodzakelijk. Dit om te voorkomen dat de initiatiefnemer onnodig hoge kosten moet maken vanwege het grote aantal alternatieven dat moet worden onderzocht. Deze vuistregel van "de redelijkheid van het alternatief" houdt in dat aan alternatieven de eis mag worden gesteld dat zij de initiatiefnemer op een redelijke manier in staat stellen om zijn doel te verwezenlijken. Geadviseerd wordt de expliciete afweging van alternatieven (lokaties én manieren van realisatie) vast te leggen in een schriftelijke rapportage. Het is doelmatig het alternatieven onderzoek te integreren met de passende beoordeling. Immers bij de beschrijving van de effecten van de alternatieven wordt gebruik gemaakt van dezelfde informatiebronnen als in het kader van de passende beoordeling.

Ga naar stap 5B

STAP 5
beslissing

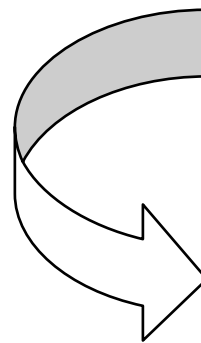
De gemeente, provincie of het waterschap geeft een definitief oordeel over de voorgenomen activiteit.

STAP 5a
beslissing

Definitief oordeel t.a.v. bestaande activiteiten of nieuwe activiteiten met gevolgen

Het bestuursorgaan geeft de vergunning, ontheffing of toestemming anderszins als uit onder meer de bij de aanvraag behorende rapportage blijkt dat hierdoor de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten niet verslechtert en geen significante verstoring van de soorten plaatsvindt.

Het bestuursorgaan stuurt besluiten waarbij het afwegingskader is toegepast voor nieuwe activiteiten met significante gevolgen ter kennisname naar de betrokken regionale vestiging van de Directie Regionale Zaken van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

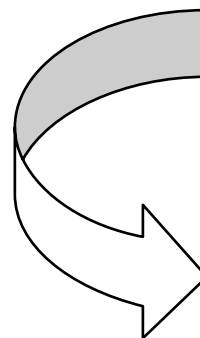

Ga naar stap 6

STAP 5b
beslissing

Definitief oordeel t.a.v. nieuwe activiteiten of intensiveringen van bestaande activiteiten met significante gevolgen

- a. *Het bestuursorgaan geeft de vergunning, ontheffing of toestemming anderszins als uit de passende beoordeling blijkt dat de natuurlijke kenmerken van het richtlijngebied niet worden aangetast.*
- b. *In alle andere gevallen geeft het bestuursorgaan de vergunning, ontheffing of toestemming anderszins als er geen alternatieven zijn, er sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang en is voorzien in compensatie. De compenserende maatregelen zijn in de voorschriften behorende bij de vergunning, ontheffing of toestemming anderszins vastgelegd.*
- c. *In de gevallen dat niet aan de voorwaarden onder b genoemd wordt voldaan wordt de vergunning, ontheffing of toestemming anderszins geweigerd.*

Ga naar stap 6

STAP 6
toezicht

Het bestuursorgaan ziet toe op de naleving en in het bijzonder op de uitvoering van compenserende maatregelen voor zover gelijktijdige realisatie van die maatregelen niet noodzakelijk is.

Het bestuursorgaan informeert de betrokken regionale vestiging van de Directie Regionale Zaken van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de gerealiseerde compensatiemaatregelen.

Op grond van informatie van de bestuursorganen informeert het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de Europese Commissie over de (uitvoering van de) compenserende maatregelen.

HOOFDSTUK VIJF: BEPALEN GEVOLGEN VOOR NATURA 2000

Introductie

In het stappenplan draait het vooral om de vraag of een activiteit een (significant) gevolg heeft of niet. Om hiervan een inschatting te kunnen maken wordt in dit hoofdstuk aangegeven langs welke wegen activiteiten negatief kunnen inwerken op de instandhoudingsdoelstellingen voor de richtlijngebieden.

Instandhoudingsdoelstellingen

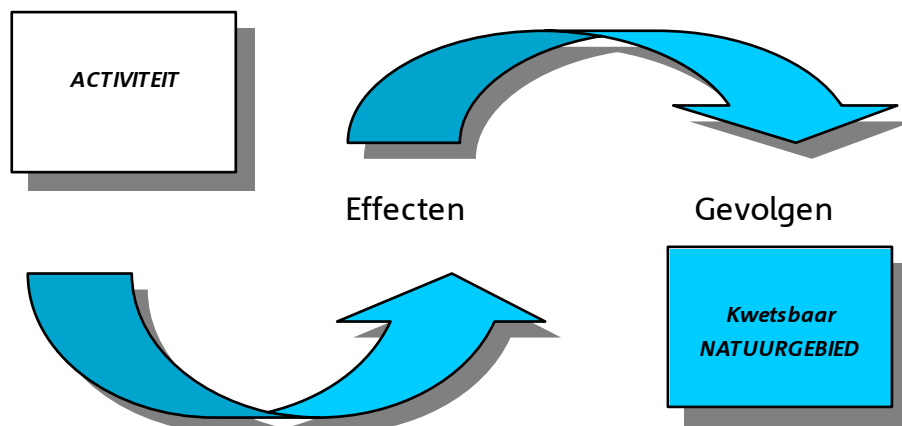
De instandhoudingsdoelstellingen bepalen de reikwijdte van de bescherming van een Natura 2000-gebied. Zij geven aan wat er in dat gebied voor de relevante habitattypen en soorten van de Vogel- en Habitatrichtlijnen bereikt moet worden. Een belangrijk begrip in dit verband is 'gunstige staat van instandhouding'.

In deze handreiking krijgt u een eerste kader⁴ aangeboden, waarmee u in de voortoets (stap 2 uit het stappenplan) een scheiding kunt aanbrengen tussen activiteiten zonder en activiteiten met mogelijk (significante) gevolgen.

Dit kader bestaat uit:

- a. een beschrijving van de kwetsbaarheid van de natuur en*
- b. hoe de gevolgen van menselijk handelen voor de natuur kunnen worden "gemeten".*

Hoe een en ander samenhangt is in onderstaande figuur weergegeven. In de volgende paragrafen zal telkens een onderdeel van deze figuur worden besproken.

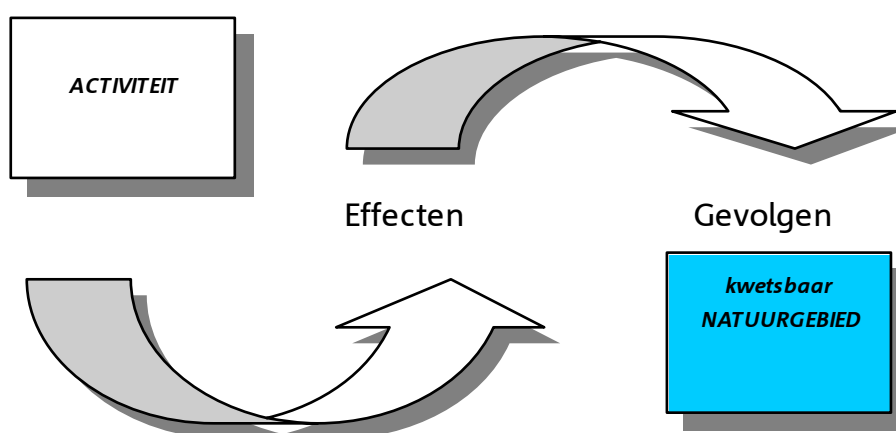
⁴ In de loop van 2004 zal dit kader op het punt van instandhoudingsdoelstellingen nader worden uitgewerkt.

PARAGRAAF 5.1: KWETSBAARHEID NATUUR IN RELATIE TOT DE INSTANDHOUDINGSDOELEN; IN VOGELVLUCHT

Het vaststellen van de kwetsbaarheid van een gebied waar het de instandhoudingsdoelstellingen voor dat gebied betreft vindt plaats door de randvoorwaarden te benoemen die nodig zijn om een richtlijngebied duurzaam te laten voortbestaan.

Deze randvoorwaarden kunnen worden onderverdeeld in:

- *de zogeheten abiotische randvoorwaarden en*
- *randvoorwaarden met betrekking tot de omvang en ruimtelijke samenhang van natuurgebieden.*

Abiotische voorwaarden

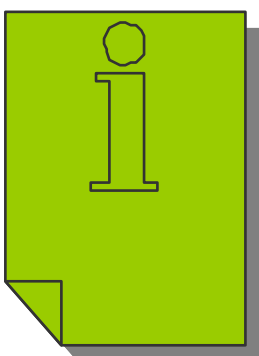
De in richtlijngebieden aanwezige natuurwaarden zijn gebonden aan de specifieke plaatselijke omstandigheden. U kunt in dit verband denken aan bijvoorbeeld schrale gronden, natte gebieden en hele stille gebieden waar de rust nauwelijks wordt verstoord. Dit worden ook wel de abiotische randvoorwaarden genoemd. Vegetatie en fauna zijn aangepast aan die specifieke condities en kunnen alleen binnen deze randvoorwaarden voorkomen.

Menselijke activiteiten kunnen deze abiotische omstandigheden beïnvloeden. Door het ingrijpen in de waterhuishouding kunnen gebieden bijvoorbeeld verdrogen. Vermesting en verzuring leiden tot het veranderen van schrale voedselarme gronden in voedselrijke gronden.

Dit kan betekenen dat natuur die afhankelijk is van specifieke voedselarme situaties en hoge grondwaterstanden relatief sterk bedreigd wordt door even bedoelde activiteiten.

TIP

Inzicht in de abiotische voorwaarden van een specifiek richtlijngebied kunt u veelal verkrijgen uit (beheers)plannen die reeds voor deze gebieden of delen daarvan zijn opgesteld. Dit kunnen (beheers)plannen zijn

van bestuursorganen die deze gebieden beheren zoals het Ministerie van Verkeer en Waterstaat (voor de grote wateren) en Staatsbosbeheer maar ook particuliere beheerders als Natuurmonumenten, de provinciale Landschappen e.d. beschikken vaak over gedetailleerde plannen voor het beheer.

www.minlnv.nl
www.minvenw.nl
www.natuurmonumenten.nl

Omvang en samenhang

Voor de realisering van de instandhoudingdoelstellingen zijn tevens de omvang en de ligging van het richtlijngebied in zijn omgeving van belang. Zo geldt in het algemeen dat kleine gebieden slechts ruimte bieden aan een gering aantal individuen van een soort. Hierbij hebben kleinere populaties een grotere kans om uit te sterven. In de Nederlandse situatie zijn soorten voor hun duurzaam voortbestaan afhankelijk van een samenhangend netwerk van leefgebieden: de zogenaamde netwerkpopulatie of metapopulatie (zie ook bijlage III)

Dit betekent dat ingrepen die de ruimtelijke samenhang van natuurgebieden verslechteren (versnippering) bij het bepalen van de effecten van activiteiten kritisch bekeken dienen te worden.

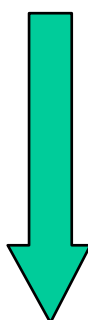
Welke soorten zijn het meest gevoelig voor versnippering?

- *Soorten met een gering verspreidingsvermogen. Voor deze soorten zijn de afstanden tussen natuurgebieden al snel niet meer overbrugbaar, waardoor de ruimtelijke samenhang van het populatienetwerk verloren gaat.*
- *Soorten die zich over de grond bewegen. Deze soorten zijn bij de uitwisseling tussen leefgebieden gevoelig voor barrières, zoals wegen, spoorwegen, stedelijke bebouwing en intensieve agrarische gebieden.*
- *Soorten met een grote oppervlakte behoefte. Voor deze soorten is de draagkracht van de natuurgebieden gering, waardoor ze slechts kleine populaties kunnen herbergen.*

Ter illustratie wordt in onderstaande figuur voor enkele soorten aangegeven wat hun oppervlaktebehoefte en hun dispersie- of verspreidingsvermogen is. Hieruit kan onder meer worden opgemaakt dat een populatie rugstreepadden geïsoleerd dreigt te raken als door een menselijke ingreep meer dan 3 km overbrugd moet worden om bij een andere populatie rugstreepadden te komen. De ingreep heeft negatieve gevolgen als de betrokken populatie de andere populatie nodig heeft om te kunnen blijven voortbestaan.

Toename oppervlakte behoefte

Toename dispersie afstand

	Sleutelgebied < 0.1 km ²	Sleutelgebied 0.1 – 1 km ²	Sleutelgebied 1- 5 km ²
0-1 km	Donker pimpernel blauwtje	Kamsalamande r	
1- 3 km		Rugstreepad	Gladde slang
3- 7 km		Noordse woelmuis	
15-25 km			Bever
> 35 km			

PARAGRAAF 5.2: HET METEN VAN GEVOLGEN

De vraag bij bepaling van de gevolgen van een activiteit is steeds:

Wat betekenen de door de initiatiefnemer in kaart gebrachte effecten van zijn activiteit voor de instandhoudingsdoelstellingen van het betrokken richtlijngebied?

In deze paragraaf worden effecten in categorieën onderverdeeld. Op basis van deze onderverdeling wordt vervolgens per categorie aangegeven aan de hand van welke kritische factoren de gevolgen voor de natuur kunnen worden "gemeten".

Soorten effecten

De effecten kunnen als volgt worden ingedeeld:

1. *Achteruitgang kwantiteit van habitatype en leefgebied (oppervlakteverlies);*
2. *Achteruitgang kwaliteit leefgebied (chemische effecten);*
3. *Achteruitgang kwaliteit leefgebied (fysieke effecten);*
4. *Achteruitgang kwaliteit leefgebied (verstorende effecten);*
5. *Achteruitgang ruimtelijke samenhang.*

Om de ernst of significantie van een effect voor de natuur te kunnen bepalen zijn kritische factoren nodig. Hieronder is per soort effect het setje bijbehorende factoren weergegeven waarmee de significantie van een gevolg kan worden uitgedrukt.

1. Achteruitgang kwantiteit - Een deel van een richtlijngebied aanwezige habitattypen, soorten of hun leefgebied verdwijnt door direct ruimtebeslag van een activiteit.

Toelichting.

Activiteiten

Woningbouw
Bedrijventerrein
Infrastructuur

Kritische factoren

1. Oppervlakte verlies (ha)
2. Percentage verlies

- Door oppervlakteverlies neemt de draagkracht van een gebied af (vernietiging) en daarmee neemt de omvang van een populatie af. Dit kan de duurzaamheid van de (netwerk) populatie nadelig beïnvloeden. (interactie met 5)
- Daarnaast kan oppervlakte verlies ook de abiotische randvoorwaarden voor het beschermde habitatype negatief beïnvloeden. Bijvoorbeeld omdat een kritische minimale omvang voor het natuurlijk verloop van sleutelprocessen wordt overschreden. Hierdoor kunnen karakteristieke soorten van het habitat waarvoor het richtlijn gebied is aangewezen achteruitgaan of verdwijnen. (interactie met 2 en 3)

2. Achteruitgang kwaliteit leefgebied – Chemische effecten. Door een activiteit verslechteren de abiotische randvoorwaarden voor het voorkomen van habitattypen, soorten en hun leefgebied

Toelichting. Wanneer een ingreep een negatief effect heeft op de abiotische randvoorwaarden van het natuurgebied, kan dit tot de achteruitgang of het verdwijnen van karakteristieke soorten of het habitatype leiden.

Activiteiten

Intensieve veehouderij

Bloembollenteelt

Kritische factoren

1. Relatieve verandering
2. Range van abiotische sleutelfactoren waarbinnen het habitatype kan voorkomen

- Nutriënteninput (vermesting) kan ongewenst zijn voor habitats die afhankelijk zijn van voedselarme omstandigheden.
- Een verandering van de zuur- of zoutgraad van bodem of water (verzuring, verzilting) kan nadelige gevolgen hebben voor karakteristieke soorten van een levensgemeenschap.
- Negatieve effecten kunnen ook worden veroorzaakt door de input van gebiedsvreemde stoffen (verontreiniging, vergiftiging, inlaat van gebiedvreemd water).

3. Achteruitgang kwaliteit leefgebied – Fysieke effecten.

Door een activiteit verslechteren de abiotische randvoorwaarden voor het voorkomen van habitattypen, soorten en hun leefgebied

Activiteiten

Grondwateronttrekking (b.v. drinkwater, industrie)
Grondwaterpeilverlaging (b.v. landbouw)
Plaatsen Stuw, normalisatie beek

Kritische factoren

1. Relatieve verandering
2. Range van abiotische sleutelfactoren waarbinnen het habitatype kan voorkomen

Toelichting. Ook fysieke ingrepen kunnen een negatief effect hebben op de kwaliteit van een leefgebied, waardoor karakteristieke soorten of habitattypen achteruitgaan of verdwijnen.

- Dit kan bijvoorbeeld zijn door veranderingen in de waterhuishouding.
- Een verandering van de grondwaterstand (verdroging) of onnatuurlijke (grond)waterfluctuaties kunnen voor bepaalde levensgemeenschappen ongewenst zijn.
- Ook een verandering van de stroomsnelheid van een laaglandbeek kan tot het verdwijnen van de randvoorwaarden van een levensgemeenschap leiden.

4. Achteruitgang kwaliteit leefgebied – Versturende

effecten: De activiteit leidt tot verstoring van fauna, waardoor de draagkracht van gebieden achteruit gaat.

Activiteiten

Recreatieve voorzieningen (restaurant, carbaan)
Infrastructuur

Kritische factoren

1. Relatieve verandering
2. Dosis-effectrelatie tussen verstoringniveau en vermindering draagkracht en reproductie-succes

Toelichting. Verstoring heeft een negatief effect op de draagkracht van richtlijngebieden. De verstoringbron heeft daarmee een negatief effect op de draagkracht van een gebied, waardoor de omvang van een populatie afneemt, hetgeen de duurzaamheid van het netwerk aantast.

- Van broedvogels is bijvoorbeeld bekend dat gebieden met een te hoge geluidsbelasting vermeden worden en dat het reproductiesucces in deze gebieden lager dan normaal is.
- Andere bronnen van verstoring, waarvan de effecten in meerdere of mindere mate bekend zijn bijvoorbeeld recreatiedruk, licht en trillingen.

5. Achteruitgang ruimtelijke samenhang – De activiteit leidt tot een afname van de ruimtelijke samenhang in het habitatnetwerk door barrières, direct habitat verlies of achteruitgang van draagkracht.

Activiteiten

Infrastructuur

Afname ruimtelijke samenhang door een van de onder 1 t/m 4 genoemde effecten

Kritische factoren

1. Relatieve verandering

2. Oppervlakte netwerk in relatie benodigde oppervlakte duurzaam netwerk.

Toelichting. Voor veel soorten zijn de afzonderlijke natuurgebieden te klein om duurzame overleving mogelijk te maken. Deze soorten kunnen alleen duurzaam worden beschermd in een samenhangend netwerk van leefgebieden. Achteruitgang van de ruimtelijke samenhang van een netwerk kan een negatief effect hebben op het duurzaam voorkomen van een soort (zie bijlage III).

- *Een barrière, bijvoorbeeld door de aanleg van een infrastructuur, kan een netwerk in tweeën splitsen, waardoor het niet langer duurzaam is.*
- *Ook de vernietiging van een deel van het netwerk van leefgebieden kan tot achteruitgang of verdwijnen van soorten leiden.*
- *Ook door verlaging van de draagkracht van een leefgebied als gevolg van chemische, fysische effecten of door verstoring kan de omvang van het netwerk onder een kritische grens komen.*

CONTACTPERSONEN

*Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73
Postadres: Postbus 20401
2500 EK 's-Gravenhage
Directie Regionale Zaken
Contactpersoon:*

*Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73
Postadres: Postbus 20401
2500 EK 's-Gravenhage
Directie Natuur
contactpersoon:*

*Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Bezuidenhoutseweg 73
Postadres: Postbus 20401
2500 EK 's-Gravenhage
Directie Juridische Zaken
contactpersoon:*

CONCEPT

WERKEN AAN NATURA 2000

HANDREIKING VOOR DE BESCHERMING VAN DE VOGEL-
EN HABITATRICHTLIJNGEBIEDEN

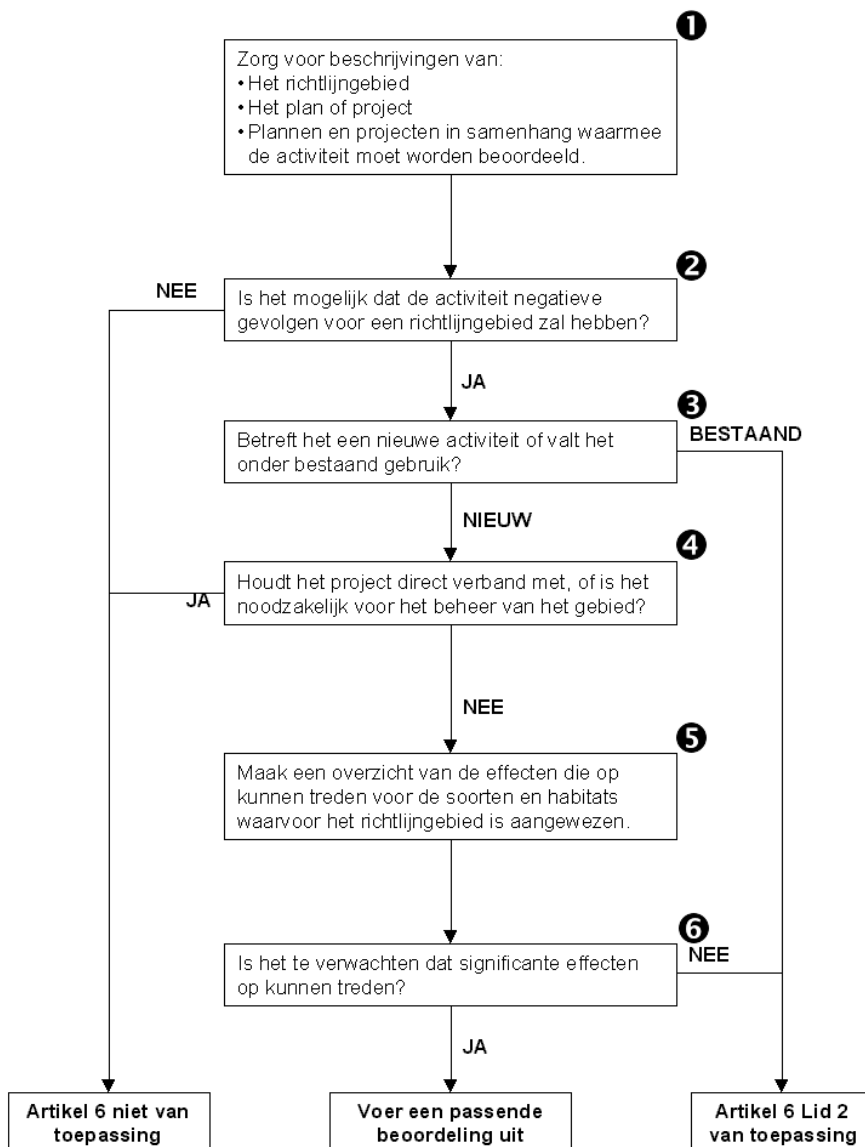
BIJLAGENBOEK

Inhoudsopgave

Bijlage I: Checklist voortoets	pag. 43
Bijlage II : Checklist passende beoordeling	pag. 44
Bijlage III: Netwerkpopulaties	pag. 45
Bijlage IV: Alternatieven, compensatie en dwingende redenen	pag. 47
Bijlage V: Vogelrichtlijngebieden	pag. 51
Bijlage VI: Habitatrictlijngebieden	pag. 53
Bijlage VII: Tien vragen	pag. 56
Bijlage VIII: Bronvermelding	pag. 58

BIJLAGE I: CHECKLIST VOORTOETS

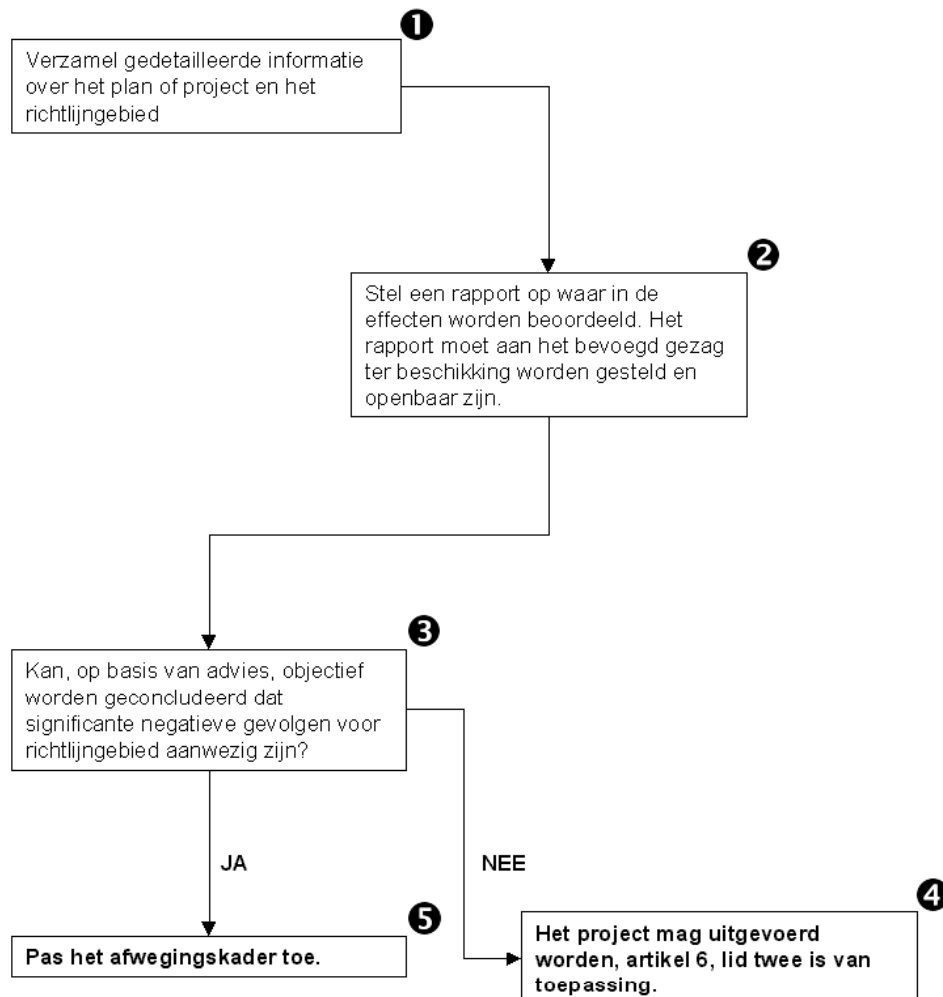
Stroomschema

NB: Medio 2004 wordt een uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen verwacht in de zaak C-127-02; deze uitspraak kan van invloed zijn op de interpretatie van de begrippen bestaand gebruik en nieuwe activiteiten. Indien noodzakelijk zal deze handreiking, en ook dit stroomschema, daar op worden aangepast.

BIJLAGE II: CHECKLIST PASSENDE BEOORDELING

Stroomschema

BIJLAGE III: INFO NETWERKPOPULATIES

*Elke soort stelt eisen aan zijn leefomgeving in termen van bijvoorbeeld ruimte, beschikbaarheid van voedsel en schuilplaatsen. Een leefgebied van een soort kan slechts voor een bepaald maximum aantal individuen aan die eisen voldoen. Dit maximum aantal noemen we de **draagkracht** van een leefgebied.*

*Draagkracht is een potentie en deze hoeft niet altijd gelijk te zijn aan het aantal individuen dat op een bepaald moment werkelijk in een natuurgebied aanwezig is: de **lokale populatie**. De grootte daarvan wordt namelijk ook bepaald door factoren die met de draagkracht van het leefgebied niets te maken hebben, zoals ziekten en plagen, de aanwezigheid van predatoren en toevallige aantalsfluctuaties. De werkelijke bezetting van een gebied zal door deze factoren fluctueren. Als de fluctuaties groot zijn, kan dat er toe leiden dat het gebied op een bepaald moment leeg raakt (**extinctie**).*

De kans dat een natuurgebied dat een groot aantal individuen kan herbergen leeg raakt is kleiner dan dat een gebied met lage draagkracht leeg raakt. Toevalsfluctuaties hebben op de gemiddeld grotere populatie minder effect, bij ziektes is de kans op resistente exemplaren groter, bij rampen blijven minder snel te weinig individuen over. De kans op blijvende aanwezigheid van een soort in een natuurgebied wordt dus groter naarmate de draagkracht van het gebied groter is. Hoe groter het leefgebied en hoe beter de kwaliteit, hoe kleiner de kans op uitsterven.

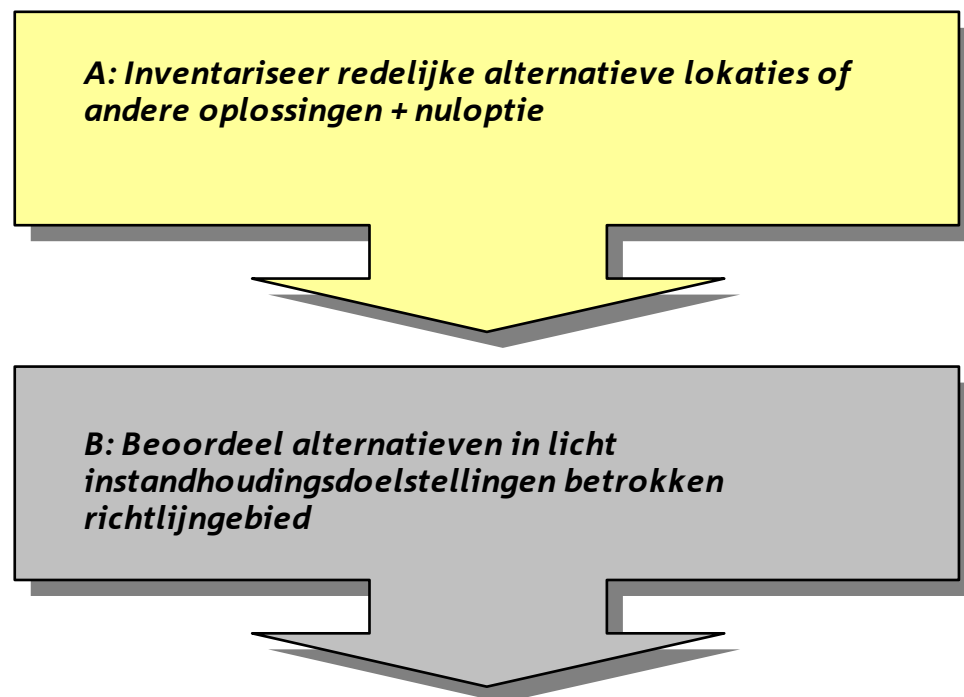
*Voor de duurzame aanwezigheid van een soort in een landschap waar het leefgebied versnipperd is, is naast de gezamenlijke draagkracht van de leefgebieden ook de uitwisseling van individuen tussen leefgebieden van groot belang. Wanneer twee leefgebieden zo dicht bij elkaar liggen dat individuen in staat zijn van de ene habitatplek naar de andere te komen verkleint dit de gezamenlijke uitsterfkans. Wanneer één van beide leefgebieden leeg raakt (**extinctie**) kan dit namelijk vanuit het nog bezette leefgebied opnieuw in gebruik genomen worden (**kolonisatie**). De kans dat beide gebieden permanent leeg raken is dan alleen aanwezig wanneer de soort in beide gebieden tegelijkertijd of vlak na elkaar uitsterft. Leefgebieden die via uitwisseling (**dispersie**) met elkaar verbonden zijn vormen samen een netwerk, waarvan de totale draagkracht de kans op duurzame instandhouding bepaalt. Alle lokale populaties in dit netwerk samen vormen de **netwerk- of metapopulatie**. Een populatie of netwerkpopulatie noemen we '**duurzaam**' wanneer de kans op uitsterven erg klein is. De kans op uitsterven van een soort in een netwerk hangt af van de totale potentie: de draagkracht van het netwerk (dus van grootte en aantal leefgebieden), maar ook van de mogelijkheid om die potentie ten volle te benutten. Wanneer leefgebieden slecht bereikbaar zijn en de uitwisseling met andere leefgebieden dus laag is, zal het bij leeg raken langer duren voor ze weer gekoloniseerd worden. In een netwerk met slecht bereikbare leefgebieden wordt de potentie*

daardoor gemiddeld slechter benut, waardoor de kans op uitsterven groter is.
*Bij het beoordelen van de mogelijkheden voor de duurzame instandhouding van een soort in een landschap is de ligging van de leefgebieden ten opzichte van elkaar **de ruimtelijke samenhang** dan ook van groot belang.*

BIJLAGE IV: ALTERNATIEVEN, COMPENSATIE EN DWINGENDE REDENEN

Alternatieven

Hoe kan een alternatievenonderzoek worden ingericht?

Inventarisatie

Ad (A) In de eerste plaats wordt onderzocht of het mogelijk is een alternatieve oplossing toe te passen, die minder nadelige gevolgen heeft voor het betrokken richtlijngebied. Mogelijke alternatieven kunnen worden ontwikkeld op basis van:

- 6. andere lokaties;*
- 7. andere oplossing, waarbij op een geheel andere wijze het doel van de voorgenomen activiteit wordt bereikt en*
- 8. de nul-optie: beschrijving situatie wanneer de voorgenomen activiteit niet wordt uitgevoerd.*

Bij deze inventarisatie is het criterium van de “redelijkheid van een alternatief” aan de orde. Hiermee wordt bedoeld dat aan alternatieven de eis mag worden gesteld dat zij de initiatiefnemer op een redelijke manier in staat stellen om zijn doel te verwezenlijken.

Beoordelen

Ad (B) De alternatieven moeten op grond van ecologische criteria, ontleend aan de instandhoudingsdoelstelling van het betrokken richtlijngebied, worden beoordeeld.

Voorbeelden van dwingende redenen van groot openbaar belang zijn: de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten. Andere dwingende redenen van groot openbaar belang zijn legitieme doelstellingen van openbare instanties op het vlak van sociaal en economisch beleid. Activiteiten die uitsluitend de belangen van afzonderlijke bedrijven of individuen dienen, vallen daar dus niet onder.

LET OP:

Wanneer een richtlijngebied een gebied is met een prioritaire soort of een prioritair type natuurlijke habitat kunnen alleen argumenten die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of met voor het milieu wezenlijke gunstige effecten dan wel na advies van de Europese Commissie, andere dwingende redenen van groot openbaar belang worden aangevoerd. Uit de aanwijzingsbesluiten van de gebieden kunt u opmaken of hiervan sprake is.

Overzicht prioritaire soorten in Nederland

1340 *Noordse woelmuis (*Microtus oeconomus arenicola*)
1078 *Spaanse vlag (*Callimorpha quadripunctata*)

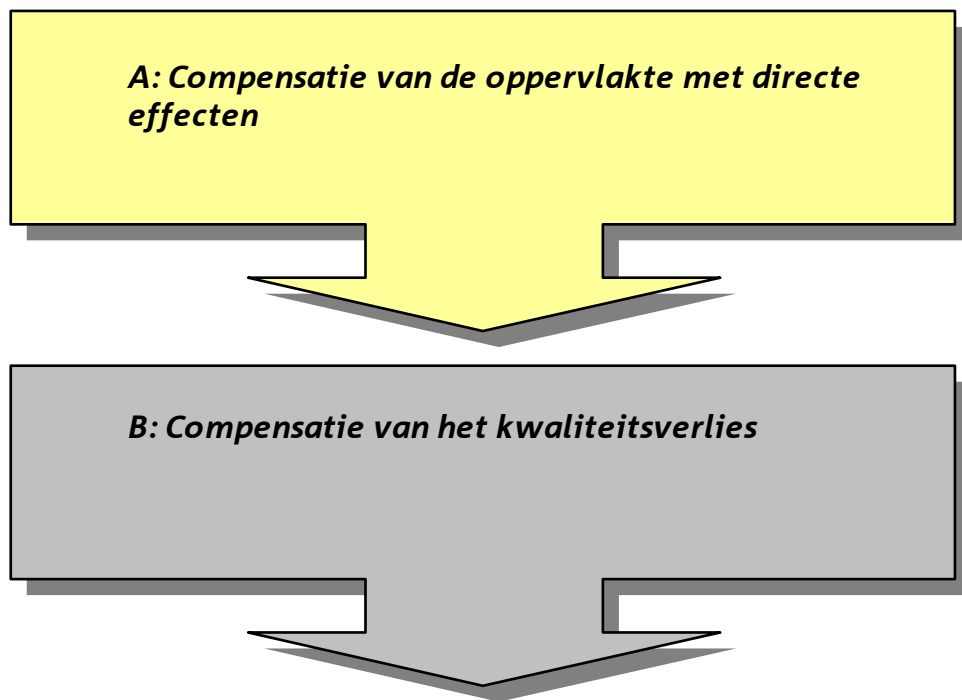
Overzicht prioritaire habitats in Nederland

2130 * Vastgelegde kustduinen met kruidvegetatie ("grijze duinen")
2140 * Vastgelegde ontkalkte duinen met *Empetrum nigrum*
2150 * Atlantische vastgelegde ontkalkte duinen (*Calluno-Ulicetea*)
6110 * Kalkminnend of basifiel grasland op rotsbodem behorend tot het *Alyso-Sedion albi*
6120 * Kalkminnend grasland op dorre zandbodem
6210 Droge halfnatuurlijke graslanden en struikvormende facies op kalkhoudende bodems (*Festuco-Brometalia*)
(* gebieden waar opmerkelijke orchideeën groeien)
6230 * Soortenrijke heischrale graslanden op arme bodems van berggebieden (en van submontane gebieden in het binnenland van Europa)
7110 * Actief hoogveen
7210 * Kalkhoudende moerassen met *Cladium mariscus* en soorten van het *Caricion davallianae*
7220 * Kalktufbronnen met tufsteenformatie (*Cratoneurion*)
91D0 * Veenbossen
91E0 * Alluviale bossen met *Alnus glutinosae* en *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)

Compenserende maatregelen zijn fysieke maatregelen die worden genomen boven op de normale instandhoudingsmaatregelen voor een Vogel- of Habitatrichtlijngebied. Zij zijn bedoeld om het verlies aan natuurwaarden volledig te compenseren. Compenserende maatregelen moeten waarborgen dat de samenhang van Natura 2000 bewaard blijft.

Eisen:

- *er mag geen sprake zijn van netto-verlies van waarden;*
- *de compenserende maatregelen vinden zoveel mogelijk plaats in de directe nabijheid van het aangetaste Vogel- of Habitatrichtlijngebied;*
- *compenserende maatregelen bestaan uit fysieke maatregelen, financiële compensatie is niet toegestaan en*
- *het resultaat van de compensatie moet een feit zijn voordat de aantasting plaatsvindt, tenzij kan worden aangetoond dat dit voor de samenhang van Natura 2000 niet noodzakelijk is.*

Ad (A) Betreft compensatie van het areaal waarop na het treffen van mitigerende maatregelen nog belangrijke nadelige effecten resteren. De omvang van het te compenseren areaal wordt bepaald door het areaal waar sprake is van een teruggang van kwaliteit.

De initiatiefnemer is er verantwoordelijk voor om op een geschikte locatie in de directe omgeving van het aangetaste richtlijngebied te compenseren.

Wanneer compensatie in de directe omgeving redelijkerwijs niet of onvoldoende mogelijk is, dan is compensatie elders aanvaardbaar.

Wat betreft de realisering van een vervangend areaal wordt uitgegaan van een vorm van basisinrichting van met name abiotische omstandigheden waarbij in principe de verloren gegane kwaliteiten weer kunnen worden ontwikkeld c.q. zich kunnen ontwikkelen.

Kwaliteit

Ad (B) De compensatie van het kwaliteitsverlies houdt er rekening mee dat er een periode moet worden overbrugd waarin de waarden van het “maagdelijk” ingerichte vervangende gebied zich kunnen ontwikkelen tot het kwaliteitsniveau dat verloren is gegaan. In voorkomende gevallen zullen specifieke beheers- en beschermingsmaatregelen noodzakelijk zijn voor het ontwikkelen van dat kwaliteitsniveau. Van geval tot geval zal moeten worden bezien hoe de zeldzame kwaliteit weer kan worden geregenereerd.

TIP: Hanteer bij beoordeling compenserende maatregelen onderstaand formulier.

FORMULIER VOOR TOEPASSING COMPENSATIE

A. Identificatie gebied

A1: Naam richtlijngebied, waarvoor verwacht wordt dat er sprake is van directe effecten;

A2: Geef op kaart de exacte ligging aan (zie aanwijzingsbesluit).

B. Vaststelling kwaliteit en directe effecten

B1: Beschrijf natuurwaarden waarvoor het richtlijngebied is aangewezen (zie aanwijzingsbesluit);

B2: Geef aan of er prioritaire soorten of habitats in het geding zijn;

B3: Geef aan welke gevolgen voor het richtlijngebied kunnen worden verwacht (zie passende beoordeling);

C. Vaststelling compensatie per gebied

C1: Bepaal het areaal waarvoor compensatie aan de orde is (oppervlakte in hectaren);

C2: Doe suggesties voor de plaats waar de compensatie plaats zou kunnen vinden.

D. Bepaling kosten compensatie

D1: Bereken de kosten voor de kwantitatieve compensatie aan de hand van de reële grondprijs per hectare voor de betreffende locaties waar compensatie plaats kan vinden;

D2: Bereken de kosten voor de basisinrichting voor de betreffende locaties waar compensatie plaats kan vinden ;

D3: Bereken de kosten ten behoeve van de compensatie van de kwaliteit (normkosten beheer, info LNV).

E. Compensatieplan

E1: Stel een plan op van de te treffen compenserende maatregelen inclusief tijdspad.

BIJLAGE V: VOGELRICHTLIJNGEBIEDEN

<i>Vogelrichtlijngebied</i>	<i>Besluit van</i>	<i>Staatscourant</i>
<i>Alde feanen</i>	20-05-1994	1994, nr. 103
<i>Arkemheen</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Bargerveen</i>	12-05-1992	1992, nr. 94
<i>Biesbosch</i>	11-10-1996	1996, nr. 202
<i>Boezems Kinderdijk</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Brabantse Wal</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Broekvelden/Vettenbroek</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>De Wieden</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>De Wilck</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Deelen</i>	12-05-1992	1992, nr. 94
<i>Deurnese Peel</i>	12-05-1992	1992, nr. 94
<i>Donkse Laagten</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Drents-Friese Woud</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Drontermeer</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Dwingelderveld</i>	11-10-1996	1996, nr. 202
<i>Eemmeer, Gooimeer, Ilmeer</i>	18-11-1994	1994, nr. 234
<i>Eilandspolder</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Engbertsdijkvenen</i>	02-05-1989	1989, nr. 88
<i>Fluessen/Vogelhoek/Morra</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Fochteloerveen</i>	30-11-1998	1998, nr. 231
<i>Friese IJsselmeerkust</i>	06-05-1998	1998, nr. 92
<i>Gelderse Poort</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Grevelingen</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Groote Peel</i>	29-10-1986	1986, nr. 214
<i>Groote Wielen</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Hamert</i>	20-05-1994	1994, nr. 103
<i>Haringvliet</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Hollands Diep</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Ilmeer</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Ijssel</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Ijsselmeer</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Ilperveld, Varkensland en Twiske</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Kampina</i>	29-10-1986	1986, nr. 214
<i>Ketelmeer en Vossemeer</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Kil van Hurwenen</i>	11-10-1996	1996, nr. 202
<i>Kwade Hoek</i>	18-11-1994	1994, nr. 234
<i>Lauwersmeer</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Leekstermeergebied</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Leenderbos en Groote Heide</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Lepelaarsplassen</i>	20-05-1994	1994, nr. 103
<i>Maasduinen</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Mariapeel</i>	29-10-1986	1986, nr. 214
<i>Markermeer</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Meinweggebied</i>	20-05-1994	1994, nr. 103
<i>Naarderveen</i>	29-10-1986	1986, nr. 214

<i>Neder-Rijn</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Nieuwkoopse Plassen</i>	14-02-1997	1997, nr. 33
<i>Oostelijke Vechtplassen</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Oosterschelde/Markiezaatsmeer</i>	28-11-1989	1989, nr. 236
<i>Oostvaardersplassen</i>	02-05-1989	1989, nr. 88
<i>Oudegaasterbrekken e.o.</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Oudeland van Strijen</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Sallandse Heuvelrug</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Sneekermeer, Goengarijsterpoelen, Terkaplesterpoelen en</i>		
<i>Akmarijp</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Van Oordt's Mersken e.o.</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Veerse Meer</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Veluwe</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Veluwemeer</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Verdronken Land van Saeftinge</i>	18-07-1995	1995, nr. 147
<i>Volkerakmeer</i>		
<i>(Krammer-Volkerak)</i>	18-07-1995	1995, nr. 147
<i>Voordelta</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Voornes Duin</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Waal</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Waddenzee</i>	08-11-1991	12-11-1991
<i>Waddenzee-eilanden, Noordzeekustzone,</i>		
<i>Breebaart</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Weerribben</i>	29-10-1986	1986, nr. 214
<i>Weerter- en Buddelerbergen</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Westerschelde</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Witte en Zwarte Brekken en</i>		
<i>Oudhof</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Wolderwijd en Nuldernauw</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Wormer- en Jisperveld</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Yerseke & Kapelse Moer</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Zoommeer</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Zouweboezem</i>	20-05-1994	1994, nr. 103
<i>Zuidlaardermeergebied</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Zwanenwater</i>	03-05-1988	1988, nr. 90
<i>Zwarte Meer</i>	18-07-1995	1995, nr. 147
<i>Zwarte Water en Overijsselse Vecht</i>		
<i>Gedeeltelijk</i>	24-03-2000	2000, nr. 65
<i>Zwin</i>	11-10-1996	1996, nr. 202

BIJLAGE VI: HABITATRICHTLIJNGEBIEDEN

[Aamsveen](#)
[Abdij Lilbosch en voormalig Klooster Mariahoop](#)
[Achter de Voort, Agelerbroek en Voltherbroek](#)
[Alde Feanen](#)
[Amerongse Bovenpolder](#)
[Bakkeveense duinen](#)
[Bargerveen](#)
[Bekendelle](#)
[Bemelerberg en Schiepersberg](#)
[Bennekomse Meent](#)
[Bergvennen en Brecklenkampse Veld](#)
[Biesbosch](#)
[Boddenbroek](#)
[Boetelerveld](#)
[Boezem van Brakel, Pompveld en Kornsche Boezem](#)
[Borkeld](#)
[Boschhuizerbergen](#)
[Botshol](#)
[Brunsummerheide](#)
[Bruuk](#)
[Bunder- en Elsloërbos](#)
[Buurserzand en Haaksbergerveen](#)
[Canisvlietse Kreek](#)
[Coepelduynen](#)
[Dinkelland](#)
[Drentsche Aa](#)
[Drents-Friese Wold](#)
[Drouwenerzand](#)
[Duinen Ameland](#)
[Duinen Den Helder-Callantsoog](#)
[Duinen Goeree](#)
[Duinen Schiermonnikoog](#)
[Duinen Schoorl](#)
[Duinen Terschelling](#)
[Duinen Texel, Waal en Burg, Dijkmanshuizen en de Bol](#)
[Duinen Vlieland](#)
[Duinen Zwanenwater en Pettemerduinen](#)
[Dwingelderveld](#)
[Eilandspolder-oost](#)
[Elperstroom](#)
[Engbertsdijksvenen](#)
[Fochteloërveen en Esmeer](#)
[Friese IJsselmeerkust](#)
[Gelderse Poort](#)
[Geleenbeekdal](#)
[Geuldal](#)
[Gouwzee en Kustzone Muiden](#)
[Grensmaas](#)
[Grevelingen](#)
[Groot Zandbrink](#)

[Groote Gat](#)
[Groote Heide - De Plateaux](#)
[Groote Peel](#)
[Groote Wielen](#)
[Haringvliet](#)
[Havelte-oost](#)
[Hollands Diep \(oeverlanden\)](#)
[Isselwaterwaarden](#)
[Ilperveld/Oostzanerveld/Varkensland](#)
[Kampina en Oisterwijkse Bossen en Vennen](#)
[Kempenland](#)
[Kennemerland-zuid](#)
[Kolland en Overlangbroek](#)
[Kop van Schouwen](#)
[Korenburgerveen](#)
[Krammer-Volkerak](#)
[Kunderberg](#)
[Landgoederen Oldenzaal](#)
[Langstraat bij Sprang-Capelle](#)
[Lemselermaten](#)
[Leudal](#)
[Leusveld, Voorstonden en Empesche- en Tondensche Heidfe](#)
[Lieftinghsbroek](#)
[Lonnekermeer](#)
[Loonse en Drunense Duinen, de Brand en de Leemkuilen](#)
[Luistenbuul en Koekoeksche Waard](#)
[Maasduinen](#)
[Manteling van Walcheren](#)
[Mantingerbos](#)
[Mantingerzand](#)
[Mariapeel en Deurnesepeel](#)
[Meijendel en Berkheide](#)
[Meinweg](#)
[Naardermeer](#)
[Nieuwkoopse Plassen en de Haeck](#)
[Noorbeemden en Hooqbos](#)
[Noordhollands Duinreservaat](#)
[Noordzeekustzone](#)
[Norgerholt](#)
[Oeffeltermeent](#)
[Olde Maten en Veerslootslanden](#)
[Oostelijke Vechtplassen](#)
[Oosterschelde](#)
[Ossendrecht](#)
[Oude Maas](#)
[Oudegaasterbrekken, Gouden Bodem en Fluessen](#)
[Polder Stein](#)
[Polder Westzaan](#)
[Rechte Heide en Riels laag](#)
[Rijswaard en Kil van Hurwenen](#)
[Ringelven en Kruispeel](#)
[Roerdal](#)
[Rottige Meente en Brandemeer](#)
[Sallandse Heuvelrug](#)
[Sarsven en de Banen](#)
[Savelsbos](#)

[Solleveld](#)
[Springendal en Dal van de Mosbeek](#)
[St. Jansberg](#)
[St. Pietersberg en Jekerdal](#)
[Stelkampsveld \(Beekvliet\)](#)
[Strabrechtse Heide en Beuven](#)
[Swalmdal](#)
[Teeselinkven](#)
[Ulvenhoutse Bosch](#)
[Vecht- en Beneden-Regge](#)
[Veluwe](#)
[Veluwemeer en Wolderwijd](#)
[Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek](#)
[Vogelkreek](#)
[Voordelta](#)
[Voornes Duin](#)
[Waddenzee](#)
[Weerrribben](#)
[Weerterbos](#)
[Westduinpark en Wapendal](#)
[Westerschelde](#)
[Wieden](#)
[Wierdense Veld](#)
[Wijnjeterper Schar en Terwispeler Groot-schar](#)
[Willinks Weust](#)
[Witte Veen](#)
[Witterveld](#)
[Wooldse Veen](#)
[Wormer- en Jisperveld en Kalverpolder](#)
[Zeldersche Driessen](#)
[Zouweboezem](#)
[Zuider Lingedijk en Diefdijk Zuid](#)
[Zwarte Meer](#)
[Zwarte Water](#)
[Zwin](#)

BIJLAGE VII: TIEN VRAGEN

1. Hoe kom ik aan informatie over de aangewezen Vogel- en Habitatrictlijngebieden?

Antwoord: De kaarten en begrenzingsen kunt u raadplegen bij de Directie Regionale Zaken van LNV. Verder kunt u de LNV-website raadplegen: www.minlnv.nl/natura2000

2. Wanneer moet ik de Vogel- en Habitatrictlijn toepassen?

Antwoord: Als u een besluit voorbereidt, waarbij toestemming wordt gegeven voor een activiteit met mogelijke gevolgen voor een Vogel- of Habitatrictlijngebied.

3. Wat betekent dat voor bestaand gebruik?

Antwoord: Bestaand gebruik kan in beginsel worden gecontinueerd. In de gevallen dat dit bestaande gebruik ertoe kan leiden dat de kwaliteit van de habitats verslechterd of dat door dit gebruik een significante verstoring van de soorten kan optreden, moet door het betrokken bestuursorgaan dat een besluit neemt over dit gebruik passende maatregelen worden getroffen⁵.

4. Waaruit bestaat het afwegingskader van artikel 6 van de Habitatrictlijn?

Antwoord: Eigenlijk uit twee onderdelen. In artikel 6, tweede lid, is de verplichting opgenomen passende maatregelen te treffen voor bestaande of nieuwe activiteiten indien deze activiteiten ertoe kunnen leiden dat kwaliteit van de habitats verslechtert of dat door deze activiteiten een significante verstoring van de soorten kan optreden. In artikel 6, derde en vierde lid is een specifiek afwegingskader opgenomen voor nieuwe activiteiten met mogelijk significante gevolgen.

5. Wat moet er gebeuren als de gevolgen significant kunnen zijn?

Antwoord: De initiatiefnemer dient dan een passende beoordeling uit te voeren teneinde te kunnen beoordelen of er zich aantastingen van de natuurlijke kenmerken van het betrokken Vogel- of Habitatrictlijngebied voordoen.

⁵ NB: zie noot 1

6. Wanneer kunnen activiteiten ondanks significante gevolgen toch worden toegestaan?

Antwoord: Als er voldaan wordt aan de eisen van artikel 6, vierde lid. Dit betekent dat er voor de voorgenomen activiteit geen alternatief is, er een dwingende reden van groot openbaar belang is om de activiteit uit te voeren en er fysieke compensatie plaats vindt van de verloren gegane natuurwaarden.

7. Stel dat voor een activiteit meerdere besluiten nodig zijn, moet er dan voor al die besluiten een passende beoordeling worden gemaakt?

Antwoord: Er is maar één passende beoordeling noodzakelijk. De initiatiefnemer kan het rapport van deze beoordeling ook bij de andere bevoegde bestuursorganen indienen.

8. Is naast de afweging van artikel 6 nog een aparte Flora- en fauna wet-ontheffing nodig?

Antwoord: Ja, de Flora- en faunawet voorziet in een eigenstandige procedure.

9. Moet ik als een MER is vereist ook nog een passende beoordeling laten maken?

Antwoord: Ja, maar de initiatiefnemer mag de passende beoordeling wel in de MER integreren. In feite wordt er dan één onderzoek uitgevoerd. Let wel op dat dit onderzoek zowel aan de eisen die in het kader van de Wet milieubeheer aan de MER zijn gesteld, als aan de eisen van artikel 6 van de Habitatrichtlijn voldoet.

10. Welke natuurwaarden van een richtlijngebied vallen onder de bescherming van artikel 6?

Antwoord: Uitsluitend de natuurwaarden waarvoor het gebied is aangewezen en dus onderdeel uitmaken van de instandhoudingsdoelstelling van dat gebied.

BIJLAGE VII: BRONVERMELDING

Richtlijn (EEG) nr 79/409 van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (pbEG L 103);

Richtlijn (EEG) nr. 92/43 van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (pbEG L 206);

Richtlijn (EEG) nr. 2002/42 van het Europees Parlement en de raad van 27 juni 2001 betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma's (pbEG L 197);

Beheer van Natura 2000-gebieden; De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG); Europese Commissie, Luxemburg: Bureau voor officiële publikaties der Europese Gemeenschappen; 2000-69 blz. 21x29.7 cm; ISBN 92-828-9051-1;

Wetsvoorstel tot wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 in verband met Europeesrechtelijke verplichtingen, TK, vergaderjaar 2001-2002, 28 171;

Europees en internationaal natuurbeschermingsrecht in Nederland, Publicaties van de Vereniging voor milieurecht, 2001-1;

Wad en Hoe, Handreiking voor de toepassing van het afwegingskader van de Vogel- en Habitatrichtlijn op de Waddeneilanden, 15 augustus 2002;

Het voorzorgsbeginsel in het natuurbeschermingsrecht, Schoordijk Instituut Centrum voor wetgevingsvraagstukken, 1997;

Bescherming van Vogel- en Habitatrichtlijngebieden, Toelichting op het voorstel tot wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998, brochure LNV 1 februari 2002;

"Wie is er bang voor de Korenwolf" De Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn en de implementatie daarvan in het nationale natuurbeschermingsrecht. Bestuurlijk Juridische Kaderreeks 2003. Ministerie van Verkeer en Waterstaat, DG Rijkswaterstaat;

Habitat- en Vogelrichtlijn, Beknopte handleiding voor gebiedsbescherming in Noord-Holland, provincie Noord-Holland augustus 2002;

Natuur voor mensen, mensen voor natuur, Nota natuur, bos en landschap in de 21^e eeuw, juli 2000;

Handreiking ammoniak en veehouderij, InfoMil, mei 2002;

Brief Minister VROM, d.d. 26 maart 2002 aan alle gemeenten inzake Informatie en advies over de nieuwe ammoniakwetgeving BWL/2002 027 327;

COLOFON

Aan deze handreiking kunnen geen rechten worden ontleend.

Uitgave

*Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Juridische zaken*